

Ülkemizde Kadınların Siyasal Hayata Katılım Mücadelesi

Semra Gökçimen*

1. Giriş

Türkiye’de kadın haklarının bugün ulaştığı noktayı sağlıklı olarak değerlendirebilmek için, Cumhuriyet öncesinden günümüze kadar olan gelişmeleri bilmek gerekir. Kadınlar siyasal hakları çıkarılan kanunlarla 1930’da yerel seçimler, 1934’te ise genel seçimlerde elde etmiş, seçme ve seçilme hakkına sahip olmuşlardır. Bu kanunlarla kadının konumu, “tebaadan yurttaşa geçiş, karşıt cinsle eşit statüye ulaşma” olarak kavramsallaştırılmıştır. Bunda Türk kadınının verdiği mücadelenin yanı sıra Türk Devriminin önderi olan Mustafa Kemal Atatürk de önemli rol oynamıştır.

Meşrutiyet dönemindeki tecrübelerinden faydalanarak mitinglerde, basın ve dernekçilik faaliyetlerinde etkin olan ve Milli Mücadele’ye önemli katkılar sağlayan Türk kadını, Cumhuriyet döneminde Atatürk’ün çağdaş inkılaplarıyla layık olduğu yere ulaşmada önemli kazanımlar elde etmiştir.

1935 milletvekili genel seçimlerinde 18 kadın milletvekili Meclis’e girmiş, kadınlar parlamentoda % 4.5 oranında temsil edilmişlerdir. Bu yıllarda Avrupa, Amerika ve Asya’daki bir çok ülkede bu hakkın bulunmayışı konunun önemini daha da artırmaktadır. Türk kadını için ciddi kamusallaşma

* TBMM Kanunlar ve Kararlar Müdür Yardımcısı.
E-posta: sgokcimen@tbmm.gov.tr

olanağı sağlayan bu gelişmenin özgürleşme ve bireyleşme anlamına gelip gelmediği; siyasal temsil olanağı açısından Türk kadınının bugünkü durumunun ne olduğu önemli bir sorudur.

Çalışmada ilk olarak Osmanlı'nın son dönemindeki kadın hareketi, 1934'e kadar olan dönemi hazırlama potansiyeli de dikkate alınarak ele alınacaktır. Daha sonra dünya parlamentolarında kadınların temsil edilme oranları Türkiye'deki durum ile karşılaştırılacak ve ülkemizde kadınların siyasette yeteri kadar temsil edilmemelerinin nedenleri ve çözüm önerileri üzerinde durulacaktır.

1. Genel Olarak Kadın Hareketi

Kadın hareketinin çıkış noktası özgürlük ve eşitlik hareketidir. Kadın hareketi, kadınların kendilerine yüklenen rollere ve yaşam tarzına karşı bir başkaldırı olarak ortaya çıkmıştır. Hareket, toplumun özgürleşmeye başladığı, geleneksel yaşam biçiminden koptuğu, siyasal ekonomik dönüşümlerin yaşandığı 18. yüzyıl sonları ve 19. yüzyıl boyunca ideolojisini belirlemiş, feminizm kavramıyla kendini ifade etmiştir.¹

Kadınların kitlesel olarak tarih sahnesine ilk Fransız Devrimi'yle çıkmıştır. Farklı kesimlerden kadınlar devrime destek vermişler; eşitlik, özgürlük ve kardeşlik söylemleriyle hak talep etmişlerdir. Ancak Fransız Devrimi de cinsler arası eşitsizliği devam ettirmiştir. Devrim ilkelerinin kadını içine almadığı anlaşılmış, devrime kitlesel olarak katılan kadınlar bekledikleri hakları alamamışlardır. Hatta devrim öncesi "eski düzende" sahip oldukları hakları bile ellerinden alınmıştır.² Kadınların toplantı yapmaları ve dernek kurmaları yasaklanmış, mevcut kadın dernekleri de kapatılmıştır. Bundan sonra hak aramak da suç haline gelmiştir. 1791 Anayasasının kabulünden önce tüm kadınlara eşit oy hakkı tanınmasını isteyen ve yazdığı "Kadın Hakları Beyannamesini" Kral 16. Louis'ye ve Kraliçe Marie Antoinette'ye gönderen Olympe de Gouge, yeni anayasaya rağmen hak taleplerini durdurmamış ve

¹ Serpil Çakır, Osmanlı Kadın Hareketi, Metis Yayınları, 2. Basım, 1996, s. 18.

² Şirin Tekeli, Kadınlar ve Siyasal Toplumsal Hayat, Birikim Yayınları, İstanbul, 1982.

1793 yılında “Madem ki kadına giyotine çıkma hakkı veriliyor, öyleyse kürsüye çıkma hakkı da verilmelidir” savını ileri sürmüştür. Sonuçta, bu haklardan birini kazanmıştır da. De Gouge oybirliğiyle giyotine gönderilmiştir.³

İzleyen yıllarda da kadınlar yoğun bir biçimde her alanda hak eşitsizliğiyle karşı karşıya kalmış, kadınları kitlesel bir biçimde üretime katan sanayi devrimi ve kapitalizm sorunu farklı bir boyuta taşımıştır. Giderek değişen dünyada yeni haklar ve değerler yükselirken, bunların da dışında kaldığını fark eden kadınlar başkaldırmaya başlamışlardır. Şüphesiz, bu başkaldırı her ülkede kendi koşullarına ve kadınların konumlarına göre şekillenmiştir. Kadın işçiler kötü çalışma şartlarına ve düşük ücretlere itiraz ederken, burjuva kadınları ise ekonomik ve siyasal haklardan mahrum bırakılmaya başkaldırmışlardır. Kadın hareketi İngiltere’de orta sınıfın önderliğinde oy hakkı talebine bürünürken, Fransa ve Almanya’da işçi sınıfı kadınlarının talepleri olarak ortaya çıkmıştır.⁴

Dünyada yaşanan sosyal, ekonomik ve siyasal gelişmeler sonucu, kadın kendi konumunu tartışmaya açmış ve bunu bir kadın hareketine dönüştürmüştür. Toplumun herkese vaat ettiği eşitlik ve özgürlüğü, kadının yaşamındaki her alanda gerçekleştirmek için onu sınırlayan değer, gelenek ve yaşam biçimini değiştirmeyi hedeflemiştir.

Dünya kadınları eğitim düzeylerinden, geleneksel yaşam biçimleri ve değer yargılarından, yasalardaki ayrımcı hükümlerden kaynaklanan engeller nedeniyle, yüzyıllar boyunca, içinde yer aldıkları siyasal sistemlerle yeterince bağ kuramadan yaşamışlardır.⁵ Siyasal katılma, bireyin siyasal sistemle kurmuş olduğu ilgi ilişkileridir. Bu ilişkiler siyasal olayları izlemek ve bilgi edinmekten, siyasal eylemlerde bulunmaya, oy vermeye, adaylığa ve siyasal karar mekanizmalarında yer almaya kadar uzanan değişik biçim ve boyutlarda kendini gösterebilir.

³ Serpil Çakır, a.g.e., s. 19.

⁴ a.g.e., s. 20.

⁵ Türkiye’de Kadının Durumu, KSGM Web sayfası, <http://www.ksgm.gov.tr/Pdf/turkiyede%20kadinin%20durumu%20SON%202005.05.2009.doc>, (Erişim: 21.05.2009) s. 26.

Özellikle 20. yüzyılda geleneksel yaşam biçiminin terk edilerek çağdaş yaşam biçimine geçilmesiyle özellikle seçme-seçilme konusunda yasalarda yapılan eşitlikçi düzenlemeler, kadının siyasal katılımında değişiklikler yaratmıştır.

Ancak, bugün kadının siyasal katılımı hala erkeklerle eşit düzeye gelememiştir. Özellikle seçilme hakkından yararlanma ve siyasal karar mekanizmalarında yer alma konusunda cinsler arası eşitsizlik çok belirgin bir biçimde varlığını sürdürmekte ve kadınlar erkeklerin çok gerisinde kalmaktadırlar. Bu durum da, kadınların “yönetime katılma” konusunda, cinsler arası eşitsizlik sorununu gündeme getirmektedir.

Kadınların siyasal karar mekanizmalarında eksik temsiline bir başka olumsuz sonucu, kadın statüsü konusunda kendini göstermektedir. Kadının yer almadığı karar mekanizmalarında kadın sorunlarına duyarlılık yeterince oluşmamakta; bu sorunların bilincine varılamamakta, dolayısıyla kadının statüsünü yükseltecek etkin çözümlere ulaşamamaktadır. Bütün bunlar göz önünde tutularak, özellikle son 20 yıldır, dünyanın çeşitli ülkelerinde kadınların siyasal yaşamda gereğince temsil edilmelerini sağlayacak destek politikaları oluşturulmakta; uluslararası sözleşmelerle “cinslerarası eşitlik”, “pozitif ayrımcılık” ve “özel önlemler” kavramları ulusal hukuk düzenlemelerine aktarılmaya çalışılmaktadır.⁶

2. Türkiye’de Kadınların Siyasal Hayata Katılımının Tarihi Gelişimi

2.1. Osmanlı Dönemi’nde

5 Aralık 1934 tarihinde kadınlara milletvekili seçme ve seçilme hakkı tanıyan yasa TBMM tarafından kabul edilmiştir. Peki bu sürece nasıl gelinmiştir? Burada akla gelen soru, Osmanlı’nın son dönemindeki kadın hareketinin 1934’e kadar olan dönemi hazırlama potansiyelinin ne olduğudur.

⁶ a.g.e., s. 27.

I. Meşrutiyet’le başlayan II. Meşrutiyet’te büyük bir ivme kazanan kadınların siyasal hak mücadelesinin, kadın hareketini Cumhuriyet’e taşıdığı söylenebilir.⁷

Kadın hareketinin ortaya çıkışı tüm dünyada hemen hemen aynı seyri izlemiştir. Türk kadınları için bu sürecin başlangıcı hukuk, eğitim, toplum, siyaset ve ekonomik yapı yönünden gelişme ve değişme döneminin başladığı yıllar olan II. Meşrutiyet dönemine götürülebilir. Kadın hareketi bir özgürlük ve eşitlik hareketi olarak dünyada yaşanan dönüşümlerin Osmanlı toplumunu etkilediği 1900’lerde ortaya çıkmıştır. Bunda çeşitli değişimlerle birlikte II. Meşrutiyetin özgürlük ideali etken olmuş, kadın giderek özgürleşmeye, bireyselleşmeye başlamıştır. Bu dönemde toplumsal yapı ve bu yapı içinde kadınlar her yönüyle değişmeye ve farklılaşmaya başlamıştır. İçinde buldukları toplumu, erkeğe nazaran buldukları konumu sorgulayan kadınlar, kendilerini kuşatan geleneklere, kısıtlamalara, kadın erkek eşitsizliğine karşı bir mücadele yürütmüşlerdir. Kadınlar gerek aile yaşamında, gerekse toplumsal yaşamdaki ilişkiler ağında, dahası çalışma, hatta siyaset alanında yeni bir düzenlemeye gitmenin gereğini vurgulamış, toplumsal yaşamın tüm yönleriyle ilişkili olacak “kadın inkılabı”nın gerçekleşmesini istemişlerdir. Bilgilendirme, bilinçlendirme, talepleri ifadelendirme, imaj değiştirme, harekete geçirme, yol gösterme olarak yararlandıkları çok sayıda dernek ve dergiyi kadın inkılabının gerçekleşmesini sağlayacak başlıca araçlar olarak kullanmışlardır.⁸

Türkiye’de kadın hareketinin ilk öncülüğünü ise Osmanlı Devlet ricali ve aydın kesim ailelerine mensup kadınlar yapmışlardır.⁹

Kadın hareketi 19.yüzyılın ikinci yarısından itibaren yoğun bir şekilde Osmanlı İmparatorluğu’nda yaşanırken Osmanlı’nın hukuk ve eğitim alanındaki yaptığı dönüşümler kadının ev mekanının dışına çıkmasını sağlamış, siyasallaşmasını ve örgütlenmesini de teşvik etmiştir.¹⁰

⁷ İzmir Milletvekili Nükhet Hotar Göksel’in Gündem Dışı Konuşması, TBMM Tutanak Dergisi, C.32, B.24, Tarih.04.12.2003, s. 8.

⁸ Serpil Çakır, a.g.e., s. 316.

⁹ Hatice Özen, Tarihsel Süreç İçinde Türk Kadın Gazete ve Dergileri (1968-1990), İstanbul, 1990, s. 14.

¹⁰ Ömer Çaha, Sivil Kadın, Türkiye’de Sivil Toplum ve Kadın, Vadi Yayınları, Ankara, 1996, s. 10.

1843 yılında kadınlar ilk defa Tıbbiye Mektebi bünyesinde ebelik eğitimi almaya başlamışlardır. 1858 yılında Kız Rüştiyeleri açılmış, 1869 yılında kızların eğitimine ilk kez yasal zorunluluk getiren Maarif-i Umumiye Nizamnamesi yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.¹¹ Kız meslek mektepleri 1869'dan sonra Rusçuk ve İstanbul'da açılmış ve 7 senelik bir öğretim programı ile 1886'dan sonra "Kız Sanayi Mektebi" adını almıştır. 1870 yılında kız öğretmen okulu Dârümuallimât'ın açılması, 1876 yılında ise ilk anayasa olan Kanun-i Esasi'nin kabul edilerek kız ve erkekler için ilköğretimin zorunlu hale getirilmesi, Osmanlı'da eğitim alanında çok önemli adımlar olmuştur. 25 Eylül 1913'te ilk öğretim kararnamesiyle kız rüştiyeleri 6 senelik kız ilkokulları haline getirilmiş ve ilçe merkezlerine kadar bu okullar yaygınlaştırılmıştır. Bazı il merkezlerinde de 5 yıllık kız öğretmen okulları kararnameye dayanılarak faaliyete geçmiştir. 1913-1914'te kızlar için ilk lise İstanbul İnas (Kız) Sultanisi adıyla İstanbul'da açılmış, 1915 yılında İstanbul Üniversitesi'nde (Dârülfünun) hanımlar için haftada 4 gün olmak üzere muntazam konferanslar verilmeye başlanmıştır. Aynı yıl İnas Dârülfununu adı altında kızlar için bir yüksek öğretim kurumu kurulmuştur. Bu Dârülfünunun ilk öğrencileri kız liseleri ve kız muallim mektebi mezunlarıdır.¹² 1919'da buradan mezun olan ilk kadın Şükûfe Nihal'dır.¹³ 1915'te ayrıca ilk defa İstanbul Edebiyat Fakültesi'nde Türk kızları erkeklerle beraber yüksek öğrenim görmeye başlamıştır. Böylece, 19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda başlayan ıslahat hareketi Türk müslüman kızlarını hususi tahsilden resmi okullardaki eğitim ve öğretime sevk etmiştir. Meslek olarak da öğretmenlik Türk kadını için ilk resmi çalışma sahası olmuştur. Osmanlı-Cumhuriyet modernleşmesinin başarısı, bir başka ifadeyle Batı'lı yaşama biçiminin toplumsal alanda yaygınlığı, eğitimdeki bu başarıyla birebir ilgili olarak gerçekleştirildiği söylenebilir.¹⁴

¹¹ Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Web Sayfası, <http://www.ksqm.gov.tr/esitlik/html>, (Erişim tarihi: 19.02.2009).

¹² Ayrıntılı bilgi için bakınız: Şefika Kurnaz, Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1939-1923), İstanbul, 1992.

¹³ Hülya Argunşah, Bir Cumhuriyet Kadını Şükûfe Nihal, Akçağ Yayınları, Ankara, 2002, s. 26.

¹⁴ Nevin Meriç, "Kadında Meydana Gelen Değişimlerin Tarihselliğinden Birkaç Kesit", Osmanlıdan Cumhuriyete Kadının Tarihi Dönüşümü, Pınar Yayınları, İstanbul, 2000, s. 60.

II. Abdülhamit döneminde ilk sonuçlarını vermeye başlayan Tanzimat maarifçiliği, klasik ev kadını yanında, o zamana kadar toplumun yabancı olduğu iki değişik kadın tipini de ortaya çıkarmıştır: İşçi ve entelektüel kadınlar. Bu kadınlar Cumhuriyet'e giden süreçte kadının siyasallaşmasının temellerini artmıştır.¹⁵

II. Meşrutiyet dönemi kadın hayatı bakımından çok değişik safhalar gösterir. Bir taraftan öğrenim ve eğitim gören kadınların meslek hayatına yönelmesi, diğer taraftan taassuptan kurtulma çabası vardır. 1914-1918 Dünya Savaşı'na Osmanlı Devleti'nin katılması ile toplum hayatında yeni bir durum meydana gelmiştir. Askere giden erkeklerden açık kalan bazı memurluklara kadınların tayin edilmesi zorunluluğu doğmuş, savaş sonrası azalan erkek nüfusu kadınlara çalışma olanakları hazırlamış, hastanelerde, posta tekel idaresinde, laboratuvarlarda ve diğer bazı işlerde kadın çalışan sayısı artmıştır. Kadın cephe gerisi işlerde ve kaldığı evinde eskisinden daha çok çalışma mecburiyeti hissetmiştir.

Bu dönemde ayrıca, 1847 yılında kız ve erkek çocuklara eşit miras hakkı tanıyan İrade-i Seniyye yayımlanmıştır. 1858 Arazi Kanunnamesi'nde mirasın kız ve erkek çocuklar arasında eşit olarak paylaşılacağı hükme bağlanmış ve böylece kadınlar ilk kez miras yoluyla mülkiyet hakkı kazanmıştır. 1897 yılında kadınlar ücretli işçi ve 1913 yılında ise ilk kez Devlet memuru olarak çalışmaya başlamıştır.¹⁶

Tüm bu yasal ve kurumsal gelişmeler, hiç değilse İstanbul, Selanik gibi büyük kentlerde, kadınların evin dışına çıkmalarına imkan tanımıştır.

O zamana dek yalnızca ev içinde anne ve eş rolünü oynayan kadın, toplumsal yaşamda farklı bir statü elde etmek amacıyla talepte bulunmaya başlamıştır. Bu konuda basın çok etkin bir rol oynamıştır. Kadınlar, basın yoluyla gerek kendilerini gerekse Batılı kadınları tanıma olanağı bulmuşlardır. O dönemde haklarını savunan, kadınların bilinçlenmesini amaçlayan ya da

¹⁵ İzmir Milletvekili Nükhet Hotar Göksel'in Gündem Dışı Konuşması, TBMM Tutanak Dergisi, C.32, B.24, Tarih.04.12.2003, s. 8.

¹⁶ Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Web Sayfası, <http://www.ksgm.gov.tr/esitlik/html>, (Erişim tarihi: 19.02.2009).

güncel konularda kadınları aydınlatan pek çok dergi, mecmua ve benzeri yayın hızla yayılmaya başlamıştır. Gelişmekte olan feminist akım, genç Osmanlı ve Jön Türk çevrelerinde de taraftar bulmuş, kadınların durumu, o dönemlerin ünlü düşünürlerinin kalemlerinde sayısız roman, piyes, şiir ve felsefi yazılara konu olmuştur.¹⁷ Kadın dergilerinde, toplumun çeşitli kesimlerinden gelen kadınlara, taleplerini ve değişmesini istedikleri konuları açıklamaları için fırsat verilmiştir. Dönemin kadın dergileri ve dernekleri, kadınların bu mücadelesini anlatan en iyi kaynaklar olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.1.1. Kadın Dergileri

Basın, kadınların kendilerini tanıtmalarında, sorunlarını ifade etmelerinde en önemli araç olmuştur. 1868 yılında çıkan Terakki Gazetesi kadın mektuplarına ilk defa yer vermiş, ancak yazarların kimliklerini belirtmemiştir. Bu mektuplarda, örneğin, erkeklerle aynı vapur ücreti ödemelerine rağmen, vapurlarda kadınlara ayrılan yerlerin kötülüğünden yakınılmış, böyle hor görülmelerinin nedeni sorulmuş veya çok kadınla evlilik sorgulanmıştır.¹⁸ İlk kadın dergisi, 1869'da Terakki Gazetesi tarafından Pazar günleri haftalık çıkarılan Terakki-i Muhadderat dergisidir. Terakki-i Muhadderat sütunlarında, o günün Avrupası'yla karşılaştırmalar yapılarak Osmanlı toplumunda kadının geri bırakılmasını eleştiren yazılar, ağırlık noktasını oluşturuyordu.¹⁹ Dergide, daha çok kadının toplumdaki yerini eleştiren mektuplara yer verilmiş, Batı'daki kadın hareketleri konusunda da haberler yer almıştır. Bir İngiliz gazetesinden şöyle bir yorum alınmıştır:

Kadınlar da millet meclisi üyeliğine hak kazanırsa, bir gün başkan Meclis'te 'söz filan hanımındır' dediği vakit, o filan hanımın yanında bulunan Meclis üyesinin kalkıp, 'filan hanımın çocuğuna meme vermekle meşgul bulunduğu Meclis'e gelememiştir' cevabını vermesine pek de şaşmamalıdır.²⁰

¹⁷ Emel Doğramacı, Türkiye'de Kadın Hakları, Ankara, 1982, s. 86.

¹⁸ Tezer Taşkıran, Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Kadın Hakları, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı, Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Yayınları, 1973, s. 30.

¹⁹ Hatice Özen, a.g.e., s. 16.

²⁰ "Bir Haber", Terakki-i Muhadderat, 25 Zilhicce 1286/15 Mart 1285 (1869), no.21, s. 3 (Aktaran: Serpil Çakır, a.g.e., s. 25).

Bu tarihten sonra da kadınlara yönelik pek çok kadın dergisi çıkarılmıştır.²¹ Bu dergiler kadınların yazma konusundaki çekingenliklerinin giderilmesinde önemli bir işlev görmüştür. 1886'da çıkarılan Şukûfezar sahibi (Arife Hanım) ve yazarlarının tümünün kadın olduğu ilk dergidir. 1895'de ise başyazarı ve kadrosunun çoğunluğunu kadınların oluşturduğu Hanımlara Mahsus Gazete yayınlanmaya başlamıştır. Aralıksız 13 yıl yayınlanan dergide dikkat çeken hususlardan biri, yazarlarının dönemin aydın bürokrat kesiminin kızları ya da eşleri olan iyi eğitim görmüş entelektüel hanımlar olmalarıdır. Dergide, özellikle diğer ülkelerden de örnekler verilerek kadınların her işi yapabileceklerine olan inançları pekiştirilmeye çalışılmıştır.

1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilanından sonra da kadın dergilerinin sayısında artış olmuştur. 1908 yılında çıkarılan Demet Dergisi'nde ilk kez siyasi konulara değinilmiş, siyasi makaleler yayımlanmıştır. 1913'te yayımlanan Kadınlar Dünyası, diğer dergilerden farklı olarak Osmanlı kadınının haklarını savunmak için kurulan Osmanlı Müdâfaa-i Hukuk Nisvan Cemiyetinin yayın organıdır. Bu dergide, kadınları eğitim ve öğretime, ticarete, el sanatlarına teşvik edici yazılar yazılmıştır.²² Aynı şekilde kadın derneklerinin yayını olarak Siyanet ve Diyane adlarıyla iki dergi daha karşımıza çıkmaktadır.²³

Meşrutiyetin ilanıyla birlikte kadınlar İkdâm, Tanin, Servet-i Fünun, Sabah, Millet gibi İstanbul'da çıkan gazetelerde de yazılar yazarak taleplerini dile getirmişlerdir.

Tüm bu dergilerde Osmanlı kadını hakkında pek çok bilgi yer almaktadır. Dönemin siyaset ve edebiyat alanında bir çok ünlü kadın yazar toplumsal ve ekonomik konulardaki kadınların görüşlerini aktarabilmişlerdir. Bu dergiler kadınların kendilerini birey olarak ifade etmelerini sağlamış ve hak talep ederek kadınların artık ikincil konumda kalmak istemediklerini vurgulamıştır.

²¹ Bu dergilerden bazıları şunlardır: Vakid Yahut Mürebbi-i Muhadderat-1875, Ayine-1875, Aile-1880, İnsaniyet -1883, Hanımlar-1883, Şukûfezar- Mürüvvet-1888, Parça Bohçası-1889, Hanımlara Mahsus Gazete-1895, Hanımlara Mahsus Malumat-1895, Âlem-i Nisvan-1906, Demet-1908, Mehasin-1908, Kadın-1908, Musavver Kadın, Kadınlar Dünyası, Erkekler Dünyası, Güzel Prenses, Kadınlık, Siyanet, Seyyale, Hanınlar Âlemi, Kadınlar Âlemi, Kadınlık Hayatı, Bilgi Yurdu Işığ, Türk Kadını, Genç Kadın, Kadın Duygusu, İnci, Diyane, Kadınlar Saltanatı, Hanım, Ev Hocası, Süs Firuze.

²² Hatice Özen, a.g.e., s. 27.

²³ Serpil Çakır, a.g.e., s. 37.

2.1.2. Kadın Dernekleri

Osmanlı Devleti'nde kadınlar tarafından dernekler de kurulmuştur. Bu dernekler kadınların bireysel taleplerini örgütlü birliklere dönüştürmeyi hedeflemiştir. Çeşitli yayınlarla ve yapılan konferanslarla amaçlarını gerçekleştirmeye çalışan dernekler, sorunlar karşısında üretilen çözümleri uygulamaya geçirilmesi konusunda gayret sarf etmiştir. Osmanlı Devleti'nde kadınların kurdukları dernekler aşağıdaki şekilde sınıflandırılabilir:²⁴

Yardım ve Eğitim Dernekleri

Osmanlı Devleti'nde kadınların kurdukları dernekler önceleri yardım derneği mahiyetindedir. Bu anlamda ilk dernekler arasında 1898'de Cevdet Paşa'nın kızı Emine Semiye'nin Selanik'te kurduğu "Şevkat-i Nisvan" ve yine Selanik'te 1908'de kurulan "Osmanlı Kadınları Şefkat Cemiyet-i Hayriyesi" sayılabilir. Şefkat adıyla anılan dernekler Selanik'le sınırlı kalmamış, İstanbul, Konya, Edirne ve Samsun'da da açılmıştır. Balkan savaşının başlamasıyla bu derneklerin sayısında artış olmuştur. Bu tür dernekler yardım derneği olmasının ötesinde kadınların hem eğitimine önem vermekte hem de işyerleri açarak geçim problemlerini çözmesini amaçlamaktadır. Okullar açmak, özellikle kız okullarının eksikliklerini tamamlamak, yetim ve yoksul kız çocuklarına yardım etmek bu derneklerin faaliyetleri arasında yer almış, ayrıca kimsesiz kadına meslek öğretme amacıyla dikişevleri ve fabrikalar kurulmasına öncülük etmiştir. Bu dernekler gelecekte kadının siyasal mücadelesi için ciddi bir deneyim oluşturmuştur.

Kültür Amaçlı Dernekler

Osmanlı kadınının kültürel ihtiyaçlarını karşılamaya çalışan bu tür dernekler kadınlara konferanslar vermek, müzik eğitimi sunmak, resim sergileri açmak gibi işlevleri yüklenmiştir. "Asri Kadın Cemiyeti", "Tefeyyüz Cemiyeti" ve özellikle

²⁴ a.g.e., s. 43-78.

Halide Edip Adıvar'ın kurduğu "Teal-i Nisvan Cemiyeti" bu alanda önemli işler başarmıştır.

Ülke Sorunlarına Çözüm Oluşturmayı Amaçlayan Dernekler

Yerli üretimi yaymak ve yerli malı kullanımını teşvik etmek için 1913'te Melek Hanım tarafından kurulan 'Mamulat-ı Dahiliyye-i İstihlak-ı Kadınlar Cemiyet-i Hayriyesi' bu tür dernekler arasında önemli bir örnektir.

Siyasal Partilerin Kadın Dernekleri

İttihat ve Terakki Cemiyeti, kadınlar şubesi ve dernekler açmıştır. Sela-nik'teki Kadınlar Şubesi başkan yardımcısı Emine Semiye'nin II. Meşrutiyet'in ilanı üzerine Hürriyet Meydanı'nda verdiği nutku ünlüdür. Cemiyet'in kurduğu "Teâli-i Vatan Osmanlı Hanımlar Cemiyeti", "Osmanlı Kadınları Terakkiperver Cemiyeti" gibi dernekler yoksulluk içinde bulunanların ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik faaliyetlerde bulunmuşlardır.

Feminist Kadın Dernekleri

Meşrutiyetle birlikte feminizm telaffuz edilmeye ve erkeklerin kadınları algılayışı sorgulanmaya başlanmıştır. Meşrutiyet dönemi kadın dernekleri arasında feminist olmasıyla bilinen dernek, Ulviye Mevlan tarafından 1913 yılında "Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti" adıyla kurulmuştur. Dernek, 1913-1921 yılları arasında "Kadınlar Dünyası" adında bir dergi de çıkarmıştır. Kadının ev dışındaki giysilerinin düzenlenmesi, kadının çalışma yaşamını kolaylaştıracak çeşitli işyerlerinin açılması gibi çeşitli alanlarda çalışmalar yürüten dernek, eğitimsizliği en önemli sorun olarak benimsemiş, ilköğretimin zorunlu ve tek tip olması, her yerde kız liselerinin açılması ve kızlara yükseköğretim hakkı verilmesi yönünde taleplerini dile getirmiştir. Bu derneğin bir özelliği de 1921'de kadınların seçme ve seçilme hakkını gündemine almış olmasıdır.

Ülke Savunmasına Yönelik Kadın Dernekleri

Bunlardan en önemlilerinden biri Cevdet Paşa'nın kızı Fatma Aliye'nin 1908'de kurduğu "Nisvan-ı Osmaniye İmdat Cemiyeti"dir. 1897 Osmanlı Yunan savaşında Osmanlı ordusuna çok büyük desteklerde bulunmuştur. Bu dönemin diğer derneklerinin başlıcaları; "Hilal-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Heyeti", "Donanma Cemiyeti", "Müdafa-i Milliye Hanımlar Heyeti"dir. Bağımsızlık Savaşı'nda da Türk kadınının kurduğu "Anadolu Kadınları Müdafa-i Vatan Cemiyet-i" itilaf devletleri yöneticileri ve padişahın desteklediği İstanbul Hükümeti'ne tepki vererek protestolar çekmiş ve ordunun ihtiyaçları için kampanyalar başlatmıştır.

2.2. Milli Mücadele Dönemi'nde

Osmanlı kadınlarının statüsü, 1919-23 yıllarında verilen Bağımsızlık Savaşı sırasında daha da yükselmiştir. Savaş, hem erkeklerin askere alınması dolayısıyla onların görevlerini kadınların devralması, hem de kadınların erkeklerle omuz omuza savaşması nedeniyle önemli rol değişmelerine yol açmıştır.²⁵ Bu dönemde kadınları, içinde buldukları durum ve faaliyetleri bakımından birkaç grupta toplamak mümkündür:

İşgal bölgesinde maruz kaldıkları tecavüz ve taarruzlar sebebiyle erkekleri göreve çağırın mazlum kadınlar.

Eline silah alarak bizzat savaşa katılanlar veya cephe gerisinde hizmet verenler.

Geniş kitleleri uyandırmak için dernek ve basın faaliyetlerine katılanlar.

Türk topraklarının içine düştüğü acı durumdan kurtarılması için ülkenin her tarafında yabancı işgaline karşı protesto mitingleri başlamıştı. İstanbul'da ilk miting 19 Mart 1929'da İnas Dârülfununu öğrencileriyle Asri Kadınlar Cemiyeti üyeleri tarafından düzenlenmiş ve işgal kuvvetleri

²⁵ Kadın Hareketinin Kurumsallaşması, Fırsatlar ve Rizikolar, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Metis Yayınları, İstanbul, 1994, s. 21.

protesto edilmiştir.²⁶ Bu mitinglerde Halide Edip, Şükûfe Nihâl, Nakiye Elgün, Münevver Saime, Meliha, Sabahat ve Naciye Hanımlar da yerlerini almışlardır. Bunlardan Halide Edip ve Münevver Saime Anadolu'ya kaçarak Milli Mücadele'ye katılmışlardır. Mitinglerde konuşan hanımların çoğu öğretmen veya İnas Dârülfununu'nda okuyan öğrencilerdir. Bu da Meşrutiyet döneminde açılan kız okullarının Milli Mücadele'ye milliyetçi, aydın bir kadının potansiyeli hazırladığını göstermektedir. Bu kadınlar böylece, milli bir heyecan dalgası doğmasına sebep olmuşlar, diğer kadınlara ve erkeklere öncülük etmişlerdir.

Ayrıca tahsil gören, dernek faaliyetlerine katılan ve basında tecrübe kazanan kadınlar, Milli Mücadele döneminde faaliyet göstermişler, bazıları kalemleleriyle katılarak Türk milletini mücadeleye çağırmışlardır. Kadınlar tarafından yapılan bu çağrılar psikolojik bakımdan çok etkili olmuştur. Bu dönem basınında kadın yazarların en dikkat çekenleri Halide Edip ve Müfide Ferit'tir. Her ikisi de özellikle Hakimiyet-i Milliye ve İrade-i Milliye gazetelerinde yazmışlardır. Halide Edip Milli Mücadeleyi tanıtarak, halkı cesaretlendiren eserler kaleme almıştır. Dağa Çıkan Kurt (1922), Ateşten Gömlek (1922), İzmir'den Bursa'ya (1922) bunlar arasındadır.²⁷

Dönemin kadın gazete ve dergilerine de değinmek gerekirse; Sedat Simavi tarafından çıkarılan "Diken" (1918) dergisi bünyesinde İstanbul'da yayınlanan "Kadınlar Oyuncak Değildir" adlı dergiden bahsedilebilir. Gazeteci ve yazar Ahmet Hikmet Bey tarafından çıkarılan bu dergi, kadınlar için ilk ve tek mizah dergisi özelliğine sahiptir.²⁸ 1919'da "İnci" adlı bir kadın dergisi daha yayımlanır. Sahibinin Sedat Simavi olduğu bu dergi, Cumhuriyet dönemine geçişte bir köprü, kadın dergiciliğinde de bir dönüm noktası niteliğindedir. Batılı dergi görünümündeki dergide, batılı kadının yaşam tarzı ve ünlü Türk kadınlarının yaşam öykülerine yer verilmiştir. İnci, Osmanlı İmparatorluğu'nun aristokrat kadınının yerini, batılı yaşam şekline uygun kadına bıraktığını vurgulamıştır. Dergi daha sonra 1922'de "Yeni İnci" olarak yayım

²⁶ Şefika Kurnaz, Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1939-1923), İstanbul, 1992, s. 149.

²⁷ a.g.e., s. 156.

²⁸ Hakan Derman, "Mizah Dergileri ve Karikatür", Türkiye'de Dergiler Ansiklopediler (1849-1984), İstanbul, s. 74.

hayatını sürdürmüştür. “Diyane” (1920) ve “Hanım” (1921) bu dönemde çıkarılan diğer dergilerdir.²⁹

Bu dönemde kadın dernekleri, Türk kadınının vatanın kurtarılması yoluyla faaliyet gösterdiği merkezler durumundadır. Bu dernekler vatanın kurtarılması için yardım toplama ve geniş kitleleri yardıma çağırma faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Asri Kadınlar Cemiyeti ve Hilal-i Ahmer Kadın Kolları, özellikle askere giyecek ve ordunun sağlık hizmetlerinde çalışmışlardır. Bu dönemin en önemli cemiyeti Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'dir. 5 Kasım 1919'da Sivas'ta kurulan cemiyet İstanbul Hükümeti'ne ve itilaf devletleri temsilcilerine işgali protesto eden telgraf çekmişler ve Türk kadınının bizzat mücadeleye katılmasını sağlamışlardır. Bir çok yerde şubeler açılmış, cemiyet faaliyetleri başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere Milli Mücadele'nin ileri gelen kadrosu tarafından takdirle karşılanmış ve teşvik edilmiştir.³⁰

Türk kadını fiili olarak da cepheye katılmıştır. Halide Edip garp cephesine tayin edilmiş ve onbaşı rütbesine yükseltilmiştir. İstiklal Savaşı başladığında Dârülfünun öğrencisi olan Münevver Saime garp cephesinde görev almış ve özellikle cephe gerisinde ve istihbarat işlerinde önemli başarılar göstermiştir. Kılavuz Hatice Pozantı'da mücadele etmiştir. Tayyar Rahmiye 9. Tümeninde gönüllü olarak bir müfrezenin komutanlığını yapmıştır. Kara Fatma Milli Mücadele'de Adana, Dinar, Afyonkarahisar, Nazilli Sarayköy ve Tire'de asker olarak çalışmıştır. Gördesli Makbule, Binbaşı Ayşe, Nezahat Hanım, Süreyya Sülün Hanım cephelerde çalışan diğer kadınlarımızdır.³¹

2.3. Cumhuriyet Dönemi'nde

29 Ekim 1923'de Cumhuriyet ilan edilmiş ve monarşiyle idare son bulmuştur. Bu dönemde kadının durumu şöyledir:

²⁹ Serpil Çakır, a.g.e., s. 40.

³⁰ Şefika Kurnaz, a.g.e., s. 164.

³¹ a.g.e., s. 172.

1. İstanbul'da aydın Türk kadını düşman istilasını protesto eden mitinglerde söz sahibi olmuş ve aktif bir rol oynamıştır.
2. İstanbul Üniversitesi'nde kız öğrencilerin erkeklerle beraber okuyabileceğinin kararı alınmıştır.
3. I. Dünya Savaşı'nda bir takım zorunluluklar nedeniyle iş hayatına atılan kadınların sayısı artmıştır.
4. Hayır kuruluşlarında ve Kızılay teşkilatında aktif çalışmışlardır.
5. Anadolu'nun diğer büyük ve küçük şehirlerinde kız okulları ve kadın öğretmen sayısı artmıştır.
6. Bağımsızlık Savaşı'nda doğrudan vatan müdafasına iştirak etmişlerdir.
7. Öğretim gören kızların çeşitli mesleklerde yetişme gayretleri ve uğraşmaları söz konusudur.

Kadınlarla ilgili hukuki süreçler 1920'lerde gündeme yerleşir. Kadınlara oy hakkı verilip verilmemesiyle ilgili tartışmalar yapılır, ancak bir sonuç alınmaz.

Bu dönemde önemli bir gelişme 1926 tarihinde İsviçre Medeni Kanunu'nu temel alan Türk Medeni Kanunu'nun kabul edilmesidir. Yeni Medeni Kanun, kadınıla erkeğin yasa önünde eşit olduğu temel varsayımına dayanıyordu. Yasa çok eşliliği ve vekaletle evlenmeyi yasaklıyor, evlenme yaşı olarak kızların 18 yaşını bitirmesini şart koşuyordu. Boşanma, velayet ve miras konularında kadınlara erkeklerle eşit haklar tanımıştı.³²

Batılılaşma projesini görünür kılmayı amaçlayan bu girişimlere rağmen, kadınların seçme ve seçilme haklarını elde etmesi için 1930'lu yılları beklemek gerekti. Bu arada önemli bir oluşum olan Türk Kadınlar Birliği de Türk kadınının siyasal, sosyal ve iktisadi haklarının sağlanması ve geliştirilmesini kendisine amaç edinmiş ve bu amaca yönelik faaliyetlerini sürdürmüştür.

³² Nermin Abadan-Unat, "Social Change and Turkish Women", Women in Turkish Society, (der.) Nermin Abadan-Unat, Leiden, E.J.Brill, 1981, s. 13-14.

II. Meşrutiyet'in dergi ve derneklerinde yetişen kadınlar Bağımsızlık Savaşı sonrasında 15 Haziran 1923'te "Kadınlar Halk Fırkası" adıyla bir parti kurdular. Bu sırada henüz ilk siyasi oluşum Cumhuriyet Halk Fırkası ortaya çıkmamıştı. Kadınlar Cumhuriyet Halk Fırkası'ndan daha iki ay önce kendi partilerini kurmuş oldular.³³ Partinin başkanı önemli bir Türk feministi ve ilk kadın parti başkanı olan Nezihe Muhittin, genel sekreteri ise Şükûfe Nihal'dir. Şükûfe Nihal'in "Fırkamızın Mefrûkesi" başlığıyla yayımlanan bir konuşmasında, partinin amaçları anlatılmaktadır. Buna göre partinin ilk hedefi siyasi değildir. Öncelikle eğitim, aile hukuku ve çalışma hayatıyla ilgili haklar konusunda kadınların bilgilendirilmesi gerekmektedir. Bunlardan sonra siyasi hedefler kendiliğinden oluşacaktır. Nihal bu konuşmasında kadınların kendilerini idrak ettikleri zaman önce geleceklelerini ve kaderlerini tayin edecek olanlara "kendi itimadını ihtiyariyle vermeyi" yani seçmeyi, ardından da "kendisine taalluk edecek meselelerin müdafaasında kendisini bizzat temsil etmeyi" yani seçilmeyi hak bileceklerini belirtmektedir.³⁴ Bu sözler o dönem için kadınların siyasi hedeflerini gösteren iddialı sözlerdir. Kadınlar Halk Fırkası'nın kuruluşu ile ilgili valiliğe verilen dilekçeye yanıt verilmemiştir. Bunun nedeni olarak siyasal hakları verilmemiş olan kadınların parti kuramayacakları kendilerine iletilmiştir. Çünkü 1923'te kabul edilen seçim kanununa göre her erkek Türk seçme ve seçilme hakkına sahipti. Parti daha sonra Türk Kadınlar Birliği adında derneğe dönüştürülerek daha önceki kadın dernekleri gibi yardım amaçlı çalışan bir yapıya büründürülmüştür. Türk Kadınlar Birliği 1927'de yaptığı bir kongre ile tekrar siyasi isteklerde bulunmuş, ancak tepkilerle karşılaşmıştır. Nezihe Muhittin, kadınların siyasi haklarını elde etmedikçe sosyal hayatta yer alamayacağı tezinde ısrarlıdır. Muhittin ve arkadaşları bir süre sonra Birlikten uzaklaştırılırlar. Ancak bu faaliyetler, aşamalı olarak kadınların siyasi haklarını kazanmalarına katkı yapmıştır.

Kadınlar 3 Nisan 1930'da, Belediye Yasası'nın sağladığı haktan yararlanarak ilk kez sandık başına gittiler. Bu hakkın verilmesini Türk kadınının

³³ Hülya Argunşah, a.g.e., s. 56.

³⁴ a.g.e., s. 58.

büyük bir kazanımı olarak değerlendiren Kadınlar Birliği gerek bildirimler yayınlarak, gerekse mitingler düzenleyerek bu olayı kutlamıştır.

Kadınlara belediye seçimlerine katılma hakkının verildiği bu dönemde, Türkiye tek partiden çok partiliğe geçişi de denemiş, Atatürk'ün demokrasi arzusunun bir ürünü olarak Serbest Cumhuriyet Halk Fırkası kurulmuştur. Bu parti, Kadınlar Birliği eski Başkanı olan Nezihe Muhittin'i Beyoğlu'ndan İstanbul Şehir Meclisi'ne, CHP ise bu Birliğin o dönem başkanı olan Latife Bekir'i Fatih'ten İstanbul Şehir Meclisi'ne aday göstermiştir. Bu seçimde CHP adayı olarak giren Latife Bekir, Rana Sani Yaver, Refika Hulisi Behçet ve Safiye Hanımlar Meclis'e seçilmişlerdir. Bu hanımlardan sadece Nakiye Hanım, Meclis'te Daimi Encümen'e girebilmiştir. Kadınlar Birliği'nden Latife Bekir ve Safiye Hanımlar Eğitim Encümeni'nde görev yapmıştır.³⁵

Yerel seçimler sonrasında Ekim 1933'de Köy Yasası'nın 20 ve 25. maddeleri değiştirilerek kadınlara köyde muhtar ve ihtiyarlar kurulunu seçmek ve seçilmek hakkı verilmiştir.

1934 yılında da 1924 Anayasası'nın 10. ve 11. maddelerine eklenen "ve kadınlar" sözcükleriyle, kadınlara TBMM için seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır. Bu hakkın Cumhuriyet'in kurulduğu tarihten 7-11 yıl sonra verilebilmiş olması bir gecikme gibi görülse de bunun bazı sebepleri vardır. Kadınların bu yöndeki faaliyetleri Meşrutiyet'ten itibaren devam etmekte ise de bırakın halkı, Meclis'in çoğunluğu bile henüz bu uygulamaya hazır değildi. Meclis'te çeşitli zamanlarda yapılan tartışmalar bunu çok iyi yansıtmaktadır. 1921 yılında kadın ve erkek öğretmenleri bir kongrede bir araya getiren Milli Eğitim Bakanı Hamdullah Suphi Tanrıöver hakkında bir gensoru önergesi verilmiş ve uzun tartışmalardan sonra Tanrıöver istifa etmek zorunda kalmıştır.³⁶ 23 Kasım 1922'de kadınların milletvekilleri seçilmeleri hakkında verilen değişiklik üzerine Meclis'te tartışma çıkmış, Atatürk şöyle konuşmuştur.

³⁵ Ayşe Asker, Kadınların Seçme ve Seçilme Hakkı Üzerine Kısa Bir Değerlendirme, Kütüphane Dokümantasyon ve Tercüme Müdürlüğü Araştırma Servisi, 2004, s. 7.

³⁶ Şefika Kurnaz, a.g.e., s. 175.

Büyük Türk kadınına mesaimizde müşterek kılmak, hayatımızı onunla yürütmek, Türk kadınına ilmi, içtimai hayatta erkeğe ortak, yardımcı yapmak lazımdır.³⁷

1923 ve 1924 yıllarında da yine aynı konular tartışılmıştır.

Bu örnekten de anlaşılacağı gibi, kadın haklarının uygulamaya konulabilmesi için ortam henüz hazır değildi. Devletin çözmesi gereken iç sorunları da bunun gecikmesine neden olmuştur. Türkiye’de kadınların TBMM için ilk kez oy kullanmaları ise 1935 yılına rastlar. Bu gecikme sorgulanmaya değer olmakla beraber dış dünya ile karşılaştırıldığında bu süreç oldukça önemlidir. Kadınların katıldığı 1935 seçimlerinde 18 kadın milletvekili Meclis’e girmiş olup, bu sayı parlamento aritmetiğinin % 4,5’ine tekabül etmektedir. Aynı dönemde Fransız kadınları siyasal haklara sahip değildi. Bu haklara sahip olan İngiliz kadınları ise % 0,1 ile % 2,4 oranında temsil edilmektedir.³⁸

Türkiye Cumhuriyetinin kurulduğu 1923 yılını izleyen ilk 10 yılda Atatürk’ün önderliğinde gerçekleştirilen reformlar, bir yandan kadının yurttaşlık haklarını kazanmasını, diğer yandan Türk toplumunun yeniden yapılanmasını sağlamış, böylece büyük bir toplumsal değişim gerçekleştirilmiştir. Laik hukukun benimsenmesi ile kadınların eğitim, çalışma yaşamı, siyaset gibi kamu alanlarına açılması mümkün kılınmıştır.

2.4. İlk Kadın Milletvekilleri

Kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanıyan ve Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nda değişiklik öngören Malatya Milletvekili İsmet İnönü ve 191 Milletvekilinin teklifi 5 Aralık 1934 tarihinde kabul edilmiştir. 8 Şubat 1935 yılında yapılan milletvekili genel seçimlerinde Meclis’e girmeye hak kazanan 17 kadın milletvekili, 1 Mart 1935’te Parlamento’nun ilk toplantısında yerlerini almışlardır. 1936’da yapılan ara seçimle bir kadın milletvekilimiz³⁹ daha

³⁷ Prof. Dr. Hayri Domanıç, *Yaratılıştan Bu Yana Kadın Haklarının Gelişimi ve Sorunları*, İstanbul, 2007, s. 29.

³⁸ Şirin Tekeli, “Women in Turkish Politics”, *Women in Turkish Society*, (der.) Nermin Abadan-Unat, Leiden, E.J. Brill, 1981, s. 299.

³⁹ Çankırı Milletvekili Hatice Özgener 1936 yılında yapılan ara seçimle Meclise girmiştir.

Meclis'e girmiştir. İlk kadın milletvekillerimizin adları ve seçim çevreleri aşağıdaki şekildedir:

TBMM 5. Dönem Kadın Milletvekilleri (1935 -1939)

Adı ve Soyadı ⁴⁰	İli	Adı ve Soyadı	İli
Mebrure Gönenç	Afyonkarahisar	Fakihe Öymen	İstanbul
Hatı (Sati) Çırpan	Ankara	Benal Arıman	İzmir
Türkan Örs Baştuğ	Antalya	Ferruh Güpgüp	Kayseri
Sabiha Gökçül Erbay	Balıkesir	Bahire Bediz Morova Aydılek	Konya
Şekibe İnsel	Bursa	Mihri Bektaş	Malatya
Hatice Özgener	Çankırı	Meliha Ulaş	Samsun
Huriye Öniş Baha	Diyarbakır	Esmâ Nayman	Seyhan ⁴¹
Fatma Memik	Edirne	Sabiha Görkey	Sivas
Nakiye Elgün	Erzurum	Seniha Hızal	Trabzon

İlk kadın milletvekillerimize ilişkin yukarıdaki bilgilere ilaveten doğum yeri, seçilme yaşı, seçildikleri dönemler, eğitim durumu, mesleği, yerel yönetimlerde aldıkları görevleri, bildiği yabancı diller, medeni durumları ve çocuk sayıları, Meclis'te aldıkları görevler ile dernek faaliyetlerine ilişkin bilgilerin yer aldığı ayrıntılı bir liste⁴² ekte verilmiştir.

Bilindiği üzere, siyasal katılımı etkileyen sosyoekonomik, psikolojik, kültürel ve çevresel etkenler vardır. Yaş, cinsiyet, aile, eğitim, meslek, gelir düzeyi, kişilik yapısı gibi değişkenler siyasal katılımın biçimi ve düzeyi üzerinde önemli rol oynarlar. 1935 yılında seçilme hakkını elde eden ve Meclis'te temsil edilen 18 Türk kadını hakkında, söz konusu kriterler çerçevesinde ekli listedeki bilgilerden faydalanılarak bazı değerlendirmeler yapmak mümkündür.

⁴⁰ Milletvekilleri seçildikleri illerin alfabetik olarak sıralanmasına göre sıralanmıştır.

⁴¹ Seyhan İlinin adı, 25 Ocak 1956 tarihli ve 6644 sayılı Kanunla Adana olarak değiştirilmiştir.

⁴² Liste ve bu bölümde yer alan değerlendirmeler "Türk Parlamento Tarihinde Kadın Parlamentarler 1935-2009, TBMM Yayını, Ankara, 2009." adlı eserden faydalanarak oluşturulmuştur. Söz konusu eserde 1935-2009 yılları arasında görev yapan 182 parlamentere ilişkin özgeçmiş bilgileri ile yasama faaliyetlerine ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Mesleklerine Göre

İlk kadın milletvekillerini meslekleri itibariyle sınıflandırdığımızda, 18 milletvekilinden 13'ünün öğretmen olduğu görülmektedir. Bu % 72.22 gibi büyük bir orana tekabül etmektedir. .

Mesleklerine Göre Kadın Milletvekili Sayısı

Meslekler	Milletvekili Sayısı	% Oranı
Öğretmen	13	72.22
Çiftçi	2	11.11
Yazar	1	5.55
Doktor	1	5.55
Belirtilmemiş	1	5.55
TOPLAM	18	100

Türkiye’de öğretmenlik, kadınlar için en eski meslek geleneğine sahip alanlardan biri olmuştur ve ilk kamusal meslek niteliğindedir. Dârümuallimât’ın 1873 yılındaki ilk mezunlarından inas rüştîyelerine atanan kadınlar, sıbyan⁴³ mekteplerindeki kadın hafızlardan ya da nakış hocalığı yapan kadınlardan sonra ilk kadın öğretmenlerdir. Kadın öğretmen, gerek Osmanlı İmparatorluğu’nda gerekse Cumhuriyet’te “medeniyete geçiş projeleri” kapsamındaki kilit figürlerden biri olarak görülmüştür. Emine Seniye, Nezihe Muhittin, Şükufe Nihal gibi kadın öğretmenler II. Meşrutiyet ve sonrası kadın hareketinin öncüleri arasındaydı.⁴⁴ İlk kadın milletvekillerinden Mebrure Gönenç, Türkan Örs Baştuğ, Sabiha Gökçül Erbay, Hatice Özgener, Huriye Öniz Baha, Nakiye Elgün, Fakihe Öymen, Bahire Bediz Morova Aydilek, Mihri Bektaş, Meliha Ulaş, Esmâ Nayman, Sabiha Görkey ve Seniha Hızal mesleği öğretmen olan milletvekillerimizdir.

⁴³ Tanzimat öncesinde eğitim müesseseleri Sıbyan ve Enderun mektepleriyle medreselerden ibaretti. Türk kadını ise sadece sıbyan mekteplerinden faydalanabilmekteydi. Tanzimat döneminde ilk öğretim bazı düzenlemelerle Sıbyan mektepleri tarafından sürdürülmüştür. II. Abdülhamit zamanında Sıbyan mekteplerinin yerini İbtidai mektepleri almıştır.

⁴⁴ Kadın-Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset, TÜSİAD Yayınları, 2000, s. 59.

Hatı Çırpan ve Şekibe İnel milletvekili seçilmeden önce çiftçilikle uğraşmıştır. 1934'te Kazan Köyünün muhtarlığını babasından devralan Hatı Çırpan milletvekili seçildiği tarihe kadar çiftçilik yapmıştır. Hatı Hanım, Atatürk'ün Kızılcahamam'a geldiği sırada karşılama heyetinde yer almış ve burada Atatürk ile tanışmıştır. Atatürk, Hatı Hanım'ın buradaki tavrından etkilenmiş ve 5. dönem seçimlerinde onu kendi listesinden milletvekili adayı göstermiştir.⁴⁵ Şekibe İnel ise İnegöl İsaören'de tarımla uğraşmıştır.⁴⁶ Fatma Memik ise doktor olan tek milletvekilidir. Milletvekili seçilmeden önce Tıp Fakültesinde bir yıl staj yaptıktan sonra 1932'de Heybeliada Verem Sanatoriyumu asistanlığına atanmış, aynı yıl Gureba Hastanesi asistanlığına geçmiştir. 1934'te aynı hastanenin poliklinik şefi olan Memik, Kızılay polikliniklerinde ve Çocuk Esirgeme Kurumu'nda da çalışmıştır.⁴⁷ Benal Nevzat Arıman ise yazardır ve sosyal, edebî ve kadınlarla ilgili konularda birçok gazetede yazılar yazmış, konferanslar vermiştir. Roman, oyun, makale ve şiirleri bulunmaktadır. Kara Osman (Manzum Piyes-1973) ve Aytım (Şiirler-1974) adlı şiir kitapları ile "Kösem Sultan" adlı basılmamış bir eseri vardır.⁴⁸ Ferruh Güpgüp'ün mesleği ise belirtilmemiştir.

Eğitimlerine Göre

Eğitimleri çerçevesinde bakıldığında, ilk kadın milletvekillerinin kız sanayi mektepleri ve kız rüştiyelerinde ilk eğitimlerini aldıkları görülmektedir. 18 milletvekilinden 6'sı kız sanayi mekteplerinde eğitim görmüştür. Kız sanayi mektepleri hanımların el becerilerini geliştirmek ve bunlardan ekonomik fayda sağlamak amacıyla açılan okullardır. 1886 yılında Leyli İnâs Sanâyi Mektebi ve Nehârî İnâs Sanâyi Mektebi olmak üzere iki okulda toplam 260 öğrenci okuyordu.⁴⁹ 1890 yılında Üsküdar Nehârî İnâs Sanâyi Mektebi, 1909'da ise Osmanlı-Fransız Kız Sanâyi Mektebi kurulmuştur.⁵⁰ Kızlara ilk

⁴⁵ Türk Parlamento Tarihinde Kadın Parlamenteler 1935-2009, s. 132.

⁴⁶ a.g.e., s. 231.

⁴⁷ a.g.e., s. 273.

⁴⁸ a.g.e., s. 74.

⁴⁹ Şefika Kurnaz, a.g.e., s. 41.

⁵⁰ Kız Sanâyi Mekteplerinde 5 yıl olan öğretim süresi 1900 yılında 7 yıla çıkarılmıştır. 1911 yılından itibaren, bu okulların yatılı kısımları kaldırılarak İstanbul Vilayeti Özel İdaresine devredilmiştir.

orta öğretim imkanı kız rüştiyeleri ile Tanzimat döneminde sağlanmıştır. 6 Ocak 1859 tarihinde İstanbul'un Sultan Ahmet semtinde ilk kız rüştiyesi açılmıştır. Bu tarihte İstanbul'da 13 erkek rüştiyesi bulunmaktaydı. Yaklaşık 50 yıl içinde okul sayısı 85'e çıkarılmıştır. Bunlardan 7'si İstanbul'da, diğer 69'u da taşrada açılmıştır.⁵¹

Türk kadınının eğitim tarihindeki en önemli olaylardan biri de 26 Nisan 1870'te Dârümuallimât'ın açılmasıdır. Okulun amacı kız okullarına öğretmen yetiştirmektir. Dârümuallimât, sıbyan ve rüştiye mekteplerinden başka bunlara denk olan kız meslek okullarına da öğretmen yetiştirmiştir. Burs almadan okuyan öğrencilerin öğretmenlik yapip yapmamakta serbest olmaları nedeniyle, aynı zamanda aydın kadınların sayıca çoğalmasına da katkı sağlamıştır. Devletin ilk kadın memurları bu okulun mezunlarıdır. Dârümuallimât'ın açılmasıyla ülkede kadın öğretmen sayısı artmış, buna paralel olarak rüştiyelerdeki kız öğrenci sayısında da artış olmuştur. Dârümuallimât'tan mezun olanlar resmen tayin edildiklerinden bu durum kadınların çalışmasını da teşvik etmiştir. 1925-26 yılında Adana, Edirne, İzmir, İstanbul, Ordu, Hüdavendigâr, Diyarbakır, Sivas ve Konya'da olmak üzere 9 Dârümuallimât'ta toplam 1994 öğrenci bulunmaktaydı. Türkiye Cumhuriyeti'nde 1923-24'te görev yapan 1081 kadın öğretmenin büyük çoğunluğu Meşrutiyet dönemi Dârümuallimâtlarından yetişmiş öğretmenlerdir. Bunlar, Cumhuriyet'in eğitim ordusunda görev almış, yeni neslin yetişmesi için büyük gayret göstermişlerdir.⁵² İlk kadın milletvekillerinden 4 vekil de, Dârümuallimât'tan mezun olarak öğretmen olmuştur.

1915 yılında İnas Dârülfununu adı altında kızlar için bir yüksek öğretim kurumu kurulmuştur. Bu okulun, ilk öğrencileri kız liseleri ve kız muallim mektebi mezunları olmuştur. 1915'te de ilk defa Türk kızlarına erkeklerle

1913'ten itibaren, önce 4 yıllık idâdi ve 1 yıllık öğretmen yardımcılığı sınıfı olan 5 yıllık bir okul haline getirilmiştir. Sonradan ilk kısımları 9 yıllık olmuştur. İstanbul Vilayeti Genel Meclisi 1920 yılında bütçe darlığı sebebiyle Özel İdare dışında bulunan bu okulları kaldırmaya karar vermiştir. Bu sefer Maarif Nezareti, İnas Sanâyi Sultânisi adı ile ilkokula dayalı 4 yıllık kız meslek okulu halinde bütçeye dahil etmiştir. Bu uygulama 1927 yılına kadar devam etmiştir. Bu tarihten itibaren bu okullar "Kız Sanat Enstitüleri" olarak teşkilatlanmıştır.

⁵¹ Yahya Akyüz, Türk Eğitim Tarihi, Ankara, 1982, s. 117.

⁵² Şefika Kurnaz, a.g.e., s. 88.

beraber yüksek tahsilin kapıları İstanbul Edebiyat Fakültesinde açılmıştır. İlk kadın milletvekillerinden 6'sının Dârülfununun farklı bölümlerinden mezun oldukları görülmektedir. Huriye (Baha) Öniz Londra Üniversitesi Bedford Kolejinde eğitim almıştır.

Seçilme hakkı, genellikle erkeklerde olduğu gibi, ama onlardan nispi olarak daha fazla olmak üzere, daha sonraki dönemlerde de eğitim sistemine katılmak olanağını bulan kadınların yararlandıkları bir hak olarak süregelmiştir.⁵³

Seçilme Yaşına Göre

İlk kadın milletvekillerine seçilme yaşı itibariyle bakıldığında; 30-40 yaş arası 11, 40-50 yaş arası 5 ve 50 yaş üzeri 2 milletvekili olduğu görülmektedir. En genç Fatma Memik 32 yaşında, en yaşlı olarak Hatice Özgener 70 yaşında milletvekili seçilmiştir. 30-40 yaş arası seçilen milletvekili sayısı % 61.11 oranıyla en yüksek aralığı oluşturmaktadır. İlk kadın milletvekilleri seçildikleri yaş itibariyle genç bir profil çizmektedir.

Yerel Yönetimlerde ve Sivil Toplum Örgütlerinde

Görev Almalarına Göre

Dünya'da seçimle göreve gelen kadınların çoğunun sivil ve siyasi örgütlerde görev aldıkları ve buralarda tecrübe kazandıktan sonra siyasi partiler içinde başarılı oldukları görülmektedir. 5. dönem kadın milletvekillerimizin bazıları da yerel yönetimlere seçilmişler ve birçok sivil toplum örgütünde çalışmışlardır.

1930 yılında yerel yönetimlere katılma hakkını alan kadınlardan bazıları 5. Dönem milletvekili olarak Meclis'te de görev almıştır. 18 kadın milletvekilinden 4'ünün yerel yönetimlere seçildikleri görülmektedir. Hatı Çırpan milletvekili seçilmeden önce, Kazan Köyü muhtarı olmuştur. Mebrure Göneç

⁵³ Füsün Tayanç/Tunç Tayanç, Dünya'da ve Türkiye'de Tarih Boyunca Kadın, Toplum Yayınları, Ankara, 1977, s. 145.

Adana ve Mersin Belediye Meclis üyelikleri, Nakiye Elgün İstanbul Meclisi Umumi Üyeliği ve Encümen Üyeliği, Ferruh Güpgüp Kayseri Belediye Meclisi üyeliği yapmıştır. Encümen Üyeliğine seçilen tek isim, Nakiye Elgün'dür.

İlk dönem kadın parlamenterlerinden Mebrure Gönenç Belediye Meclis üyeliklerinin yanı sıra Körler Okulu ve Körler Derneği Başkanlığı yapmıştır. Kendisinin de görme sorunu olduğu için ülkemize körler alfabesinin getirilmesinde ve yaygınlaştırılmasında önemli rol oynamıştır.⁵⁴ Mihri İffet Pektaş Kadıköy Fıkraperver Cemiyeti, Hilâli Ahmer ve Himayeyi Eftâl gibi yardım kuruluşlarında görev almıştır. Esmâ Nayman Milletlerarası Kadınlar Konseyi üyeliği ve Türkiye Kadınlar Konseyi Genel Sekreterliği yapmıştır. Nakiye Elgün, İstanbul Vilayeti Umumi Meclis üyeliği, Türkoçağı, Halkevi, Kızılay ve Türk Hava Kurumu Yönetim Kurulu üyelikleri ve başkanlıkları, Çocuk Esirgeme Kurumu Merkez Yönetim Kurulu üyeliği ve Topkapı Fakirlere Yardım Kurumu Başkanlığı görevlerini yürütmüştür. Benal Nevzat (İştar) Arıman ise Kızılay ve Çocuk Esirgeme Kurumu gibi kurumlarda görev almıştır.

Meclis Görevlerine Göre

1 Mart 1935'te toplanan Meclis öncelikle Başkanlık Divanı ve ihtisas komisyonlarını seçmiştir. İlk kadın milletvekilleri de Meclis'te farklı görevler almıştır.

Sabiha Gökçül Erbay Meclis Başkanlık Divanında (Riyaset Divanı) görev alan tek kadın milletvekili olup katip üye olarak görev yapmıştır. Erbay, aynı zamanda ilk kadın katip üye sıfatını taşımaktadır.

Kadın milletvekillerinin Meclis komisyonlarının bir veya birden fazlasında görev aldıkları, bazı komisyonlarda ise temsil edilmedikleri görülmektedir. Aşağıda 13 komisyonda görev alan vekillerin sayısı belirtilmektedir. Ancak, kadınlar Adalet (Adliye), Dışişleri (Hariciye), Meclis Hesaplarını İnceleme (Meclis Hesaplarının Tetkiki), Milli Savunma (Milli Müdafaa) ve Anayasa (Teşkilatı Esasiye) komisyonlarına seçilememiştir.

⁵⁴ Türk Parlamento Tarihinde Kadın Parlamenterler 1935-2009, s. 184.

İhtisas Komisyonlarında Aldıkları Görevlerine Göre Milletvekili Sayısı

Komisyonun Adı	Kadın Milletvekili Üye Sayısı
Bayındırlık (Nafia) Komisyonu	2
Tarım (Ziraat) Komisyonu	2
Milli Eğitim (Maarif) Komisyonu	2
Gümrük ve Tekel (İnhisarlar) Komisyonu	3
Sağlık ve Sosyal Yardım Komisyonu	2
Maliye Komisyonu	2
İçişleri (Dahiliye) Komisyonu	2
Bütçe Komisyonu	1
İktisat Komisyonu	2
Seçim Tutanaklarını İnceleme Komisyonu	1
Sayıştay (Divan-ı Muhasebat) Komisyonu	2
Kütüphane	1
Dilekçe (Arzuhal) Komisyonu	1

Kadın milletvekillerinin en fazla (3 milletvekili) Gümrük ve Tekel (İnhisarlar) Komisyonunda temsil edildiği görülmektedir. Mesleği çiftçi olan iki milletvekili Tarım Komisyonunda, doktor olan Fatma Memik ise Sağlık ve Sosyal Yardım Komisyonunda görev almıştır.

Seçildikleri Dönemlere Göre

İlk kadın milletvekillerinden 10'u sadece bir dönem milletvekilliği yapmıştır. Diğer vekiller ise üst üste birkaç dönem daha seçilerek Meclis'e girmeyi başarmışlardır. İzmir Milletvekili Benal Nevzat (İştar) Arıman 5, 6, 7 ve 8. dönemlerde seçilerek üst üste dört dönem milletvekili olma başarısını göstermiştir. Daha sonraki dönemlere bakıldığında sadece, İzmir Milletvekili Işıl Saygın'ın 17, 18, 19, 20 ve 21. dönemlerde seçilerek üst üste beş dönem, İmren Aykut'un ise Danışma Meclisindeki görevi dışında üst üste 4 dönem Meclis'te görev yaptığı görülmektedir.

Milletvekili Seçildikleri Dönemlere Göre Kadın Milletvekili Sayısı

Milletvekili Seçildiği Dönem Sayısı	Milletvekili Sayısı
1 dönem	10
2 dönem	2
3 dönem	5
4 dönem	1

Seçildikleri İl ve Bölgelere Göre

Aşağıda 5. dönemde kadın milletvekili çıkaran iller ve bölgeleri gösterilmiştir. Bu illerden birer kadın milletvekili seçilmiştir. Tablodan da görülebileceği gibi, ilk kadın milletvekillerinden yarısından fazlası İç Anadolu ve Marmara Bölgelerinden seçilmiştir. Buna göre, İç Anadolu Bölgesinden 6, Marmara Bölgesinden 4, Akdeniz, Doğu Anadolu ve Karadeniz Bölgelerinden 2'ser ve Ege Bölgesinden 1 kadın milletvekili Meclis'te temsil edilmişlerdir.

Seçildikleri İl ve Bölgelere Göre Kadın Milletvekili Sayısı

Seçim Çevresi	Kadın Milletvekili Seçim Bölgesi
Afyon	İç Anadolu Bölgesi
Ankara	İç Anadolu Bölgesi
Antalya	Akdeniz Bölgesi
Balıkesir	Marmara Bölgesi
Bursa	Marmara Bölgesi
Çankırı	İç Anadolu Bölgesi
Diyarbakır	Güneydoğu Anadolu Bölgesi
Edirne	Marmara Bölgesi
Erzurum	Doğu Anadolu Bölgesi
İstanbul	Marmara Bölgesi
İzmir	Ege Bölgesi
Kayseri	İç Anadolu Bölgesi
Malatya	Doğu Anadolu Bölgesi
Samsun	Karadeniz Bölgesi

Seçildikleri İl ve Bölgelere Göre Kadın Milletvekili Sayısı (Devam)

Seyhan ⁵⁵	Akdeniz Bölgesi
Sivas	İç Anadolu Bölgesi
Trabzon	Karadeniz Bölgesi

3. Günümüzde Kadınların Siyasal Mücadelesi

3.1. Genel Olarak Ülkemizde Kadın Haklarındaki Gelişmeler

Demokraside, iktidarın bireylerin yaşamı, toplumun, ülkenin geleceği için vereceği kararların meşru olabilmesi için, bu kararlardan etkilenenlerce seçilmesi ve onların tercihlerini yansıtması temel ilkedir. Bu ise herkesin seçme hakkına sahip olmasını ve siyasi karar organlarında toplumun dengeli temsil edilmesini gerektirir.⁵⁶ Türkiye’de 1934’de seçme ve seçilme hakkına sahip olmuş kadınlar, o günden bugüne kadar siyasi karar organlarında yok denecek kadar az oranda temsil edilmişlerdir.

Öncelikle Türk kadınının hakları konusunda son yaşanan gelişmeler şöyle özetlenebilir:

1980’li yıllarda dünyada ve Türkiye’de, kadınlar ile ilgili her soruna “kadın bakış açısıyla yaklaşma ilkesi”ni içeren kadın hareketi ivme kazanmıştır. 1 Mart 1980 tarihinde Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) üye ülkelerin imzasına açılmış, Türkiye’nin 1985 yılında onayladığı Sözleşme 19 Ocak 1986 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Kadın erkek eşitliğinin uluslararası düzeyde temel belgesi ve kadın hakları evrensel beyannamesi niteliğindeki bu sözleşme, kadınların siyasal kararlara katılım hakkının genel çerçevesini tanımlamakta ve eşit katılımı sağlamak için taraf devletlere özel önlemler alma zorunluluğunu getirmektedir.⁵⁷ Ayrıca, Avrupa Sosyal Şartı, Çocuk Hakları Sözleşmesi, ILO, OECD, AGİK gibi kuruluşların sözleşme, karar ve tavsiyelerinin Kahire Dünya Nüfus

⁵⁵ Seyhan İlinin adı 25.1.1956 tarihli ve 6644 sayılı Kanunla Adana olarak değiştirilmiştir.

⁵⁶ Eşit Temsil İçin Cinsiyet Kotası Erkek Demokrasiden Gerçek Demokrasiye, Ka-der Yayını, 2005, s. 10.

⁵⁷ Kadın Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş, s. 230.

ve Kalkınma Konferansı Eylem Planının, 4. Dünya Kadın Konferansı Eylem Planı ve Pekin Deklarasyonunun iç hukukta uygulanması yönünde çalışmalar sürdürülmektedir. İmzalanan CEDAW Sözleşmesinin 18. maddesi uyarınca; taraf devletler, her dört yılda bir dönemsel ülke raporlarını Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi (CEDAW) Komitesine sunmak zorundadırlar. Türkiye bu zorunluluk kapsamında raporlarını 1990, 1997, 2005 ve son olarak da 2008 yıllarında CEDAW Komitesi'ne sunmuş ve savunmuştur.⁵⁸

Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesini onaylayan ülkemiz de, kadın politikaları geliştirmek amacıyla ulusal mekanizma olarak 1990 yılında Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM) kurulmuştur.

Ayrıca, gerek Anayasa gerekse kanunlar ve diğer düzenleyici işlemlerde değişiklik yapılarak hukuki alanda bir çok düzenleme yapılmıştır.

3.2. Yasal Gelişmeler⁵⁹

Anayasa

Türkiye’de kadın-erkek eşitliği ilkesi, Anayasa’da 2001 ve 2004 yıllarında yapılan değişikliklerle güçlendirilmiştir. Anayasa’nın 10. maddesine “Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür.” ve 41. maddesine “Aile Türk toplumunun temelidir” ifadesinden sonra gelmek üzere “ve eşler arasında eşitliğe dayanır.” hükümleri eklenmiş, 66. maddesindeki Türk vatandaşlığının düzenlenmesi ile ilgili eşitsizlik içeren hüküm ise maddeden çıkarılmıştır. Ayrıca, Anayasa’nın 90. maddesine;

Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası anlaşmalarla ulusal kanunların aynı konudaki farklı hükümler içermesi durumunda çıkabilecek ihtilaflarda milletlerarası anlaşma hükümleri esas alınır...

hükmü eklenerek CEDAW Sözleşmesi de ulusal düzenlemeler karşısında üstün konuma getirilmiştir.

⁵⁸ Türkiye’de Kadının Durumu, s. 1.

⁵⁹ a.g.e., s. 2-8.

Yeni Türk Medeni Kanunu

Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilerek 1 Ocak 2002 tarihinde yürürlüğe giren yeni Türk Medeni Kanunu, kadın-erkek eşitliğini gözeten, cinsiyet ayrımcılığına son veren, kadınları aile ve toplum içerisinde erkekler ile eşit kılan, kadın emeğini değerlendiren düzenlemeler getirmiştir. Önemli başlıklar şunlardır:

- “Aile reisi kocadır” hükmü değiştirilerek “evlilik birliğini eşler beraber yönetirler” hükmü getirilmiştir.
- Eski Kanun’da evlilik birliğini temsil hakkı, bazı haller dışında kocaya ait iken, yeni Türk Medeni Kanunu’nda evlilik birliğinin temsili eşlerin her ikisine verilmiştir.
- Yeni Medeni Kanun’da eşlerden birinin meslek ve iş seçiminde diğerinin iznini almak zorunda olmadığı hükmü getirilmiştir. Bu düzenlemeyle eşler mesleklerini diğer eşten izin almadan sürdürebileceklerdir.
- Yeni Kanun mirasın taksiminde, tereke malları arasında yer alan ve ekonomik bütünlüğü bozulmaması gereken tarımsal taşınmazların hangi mirasçıya övgüleneceği konusunda erkek çocuklara kızlara nazaran öncelik tanyan eski hükme yer vermemiştir.
- Eski Medeni Kanun’a göre diğer rejimlerden biri seçilmemişse geçerli olan kanuni mal rejimi “mal ayrılığı” iken, yeni Kanun’da “edinilmiş mallara katılma rejimi” getirilmiştir. Her eşin kendi adına kayıtlı mallara sahip olması esasına dayanan mal ayrılığı rejimi yerine, yeni mal rejimine göre evlilik birliğinin kurulmasından sonra her eşin karşılığını vererek elde ettiği malvarlığı değerlerini (edinilmiş mallar) evliliğin sona ermesi ile eşler eşit olarak paylaşır. Kişisel mallar ve miras yoluyla intikal eden mallar ise paylaşma girmez.
- Eski Medeni Kanun’a göre evin ve çocukların geçimi kocaya ait iken, yeni Medeni Kanun’da, “Eşler birliğin giderlerine güçleri

oranında emek ve malvarlıklarıyla birlikte katılırlar.” şeklinde düzenleme yapmıştır.

Aile Mahkemeleri

Yeni Türk Medeni Kanunu'nun ardından “Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun” 9 Ocak 2003 tarihinde kabul edilerek yürürlüğe girmiştir. Bu Kanun ile aile hukukundan doğan dava ve işlerin aile mahkemeleri tarafından görülmesi ve adli yargıda görevli, evli ve çocuk sahibi, 30 yaşını doldurmuş ve tercihen aile hukuku alanında lisans üstü eğitim yapmış olan hakimlerin görevlendirilmesi sağlanmıştır.

4320 Sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun

Şiddet mağdurlarını korumayı amaçlayan tedbirleri içeren 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun 4 Mayıs 2007 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

BM CEDAW İhtiyari Protokolü

Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'ne ilişkin olarak hazırlanan İhtiyari Protokol Türkiye tarafından 30 Temmuz 2002 tarihinde onaylanmış ve 29 Ocak 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir. İmzalanan İhtiyari Protokol ile taraf devletlerin CEDAW Sözleşmesi'ni ihlal etmeleri durumunda, kişilere ve gruplara CEDAW Komitesi'ne başvuru hakkı tanınmaktadır. Protokol ile ayrıca uygulamaları denetlemek üzere Komiteye yapılacak şikayetleri kabul etme ve inceleme yetkisi verilmektedir.

Yeni İş Kanunu

10 Haziran 2003 tarihinde yürürlüğe giren yeni İş Kanunu'nun getirdiği en önemli ilerleme, işveren işçi ilişkisinde cinsiyet dahil hiçbir nedenle temel

insan hakları bakımından ayırım yapılamayacağıdır. Bu kapsamda ana hatlarıyla, iş sözleşmesinin yapılmasında, uygulanmasında ve sona erdirilmesinde cinsiyet veya gebelik nedeniyle doğrudan veya dolaylı farklı işlem yapılamayacağı; cinsiyet nedeniyle eşit değerde iş için daha düşük ücret verilemeyeceği; cinsiyet, medeni hal ve aile yükümlülükleri, hamilelik ve doğumun iş akdinin feshi için geçerli sebep oluşturamayacağı; işyerinde işçinin, işveren, diğer bir işçi veya üçüncü kişiler tarafından cinsel tacize uğraması ve bu durumu işverene bildirmesine rağmen gerekli önlemlerin alınmaması halinde işçinin haklı nedenle işi derhal fesih hakkına sahip olacağı; genel ekonomik kriz veya zorlayıcı nedenlerle kısa çalışma ve kısa çalışma ödeneği verileceği; kadın çalışanlara verilen ücretli doğum izin sürelerinin artırılacağına ilişkin hükümler getirilmiştir.

Yeni Türk Ceza Kanunu

Günümüz ihtiyaçları doğrultusunda hazırlanan Türk Ceza Kanunu 26 Eylül 2004 tarihinde TBMM tarafından kabul edilmiştir. Reform niteliğinde düzenlemeler içeren Kanun 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Cinsiyet eşitliği ve kadına karşı şiddet konusunda çağdaş düzenlemelere yer veren Kanundaki başlıca yeni düzenlemeler şunlardır:

- “Kadın, kız ayrımı” biçimindeki tanım madde metinden çıkarılmıştır.
- Cinsel suçlar, kişilere karşı suçlar başlığı altında cinsel dokunulmazlığa karşı suçlar olarak değerlendirilmiştir.
- Zorla ırza geçme ve zorla ırza tasaddi kavramları kaldırılarak yerine cinsel saldırı ve çocukların cinsel istismarı kavramları kullanılmıştır.
- Cinsel saldırı suçunun eşe karşı işlenmesi durumunda soruşturma ve kovuşturma yapılması mağdurun şikayetine bağlanmıştır.
- Kasten öldürme suçunun, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasını gerektiren nitelikli hallerinin düzenlendiği maddeye “Töre saikiyle”

ifadesi eklenerek töre cinayetleri faillerinin en yüksek ceza ile cezalandırılması kabul edilmiştir.

- Haksız tahrik maddesi düzenlenerek bu maddeye göre haksız tahrikin ancak haksız bir fiil sonucunda meydana gelmesi durumunda uygulanmasına imkan veren bir düzenleme yapılmış, cinsel saldırıya uğrayan kadını namus gerekçesiyle öldüren aile bireyleri ve akrabalar ve diğer akrabaların haksız tahrik indiriminden yararlanamayacağı, her haksız fiilin de haksız tahrik oluşturmayacağı madde gerekçesinde açıklanmıştır.

Doğum İzinleri

Memur ve işçi kadınların doğum izinlerinde iyileştirmeler getiren kanunlar kabul edilmiştir. Bu düzenlemelere göre, hem SSK'lı hem de devlet memuru hamile kadınlar 8 haftası doğumdan önce, 8 haftası da doğumdan sonra olmak üzere toplam 16 hafta doğum izni kullanabilmektedirler. Yine doktor raporu ile doğuma 3 hafta kalana kadar çalışabilmekte ve izinlerinin geri kalan kısmını doğum sonrasına aktarabilmektedirler.⁶⁰

Diğer Yasal Düzenlemeler

Töre ve Namus Cinayetleri ile Kadınlara ve Çocuklara Yönelik Şiddetin Sebeplerinin Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi amacıyla 2005 yılında oluşturulan Meclis Araştırma Komisyonu'nun Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu'nda görüşülen Raporunu⁶¹ takiben, kadın erkek eşitliği, kadının insan haklarının korunması ve geliştirilmesi, toplumsal yaşamın her alanında kadının konumunun güçlendirilmesi ile kadına yönelik şiddetin önlenmesinin devlet politikası haline getirilmesinin bir göstergesi olan 2006/17 sayılı Başbakanlık Genelgesi 4 Temmuz 2006 tarihinde yayımlanmıştır.

⁶⁰ <http://www.memurlar.net/haber/9297/> (Erişim tarihi. 16.06.2009).

⁶¹ Komisyon raporuna (1140 sıra sayılı) bakınız: TBMM Tutanak Dergisi, C.122, B.110, Tarih. 01.06.2006.

Ayrıca, Türkiye Büyük Millet Meclisinde Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonunun kurulmasına ilişkin 5840 sayılı Kanun 24 Mart 2009 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, kadın haklarının korunması ve geliştirilmesi, kadın erkek eşitliğinin sağlanmasına yönelik olarak ülkemizde ve uluslararası alandaki gelişmelerin izlemesi, bu gelişmeler konusunda Türkiye Büyük Millet Meclisinin bilgilendirilmesi, kendisine esas veya tali olarak havale edilen işlerin görüşülmesi, istenildiğinde Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulan kanun tasarı ve teklifleriyle kanun hükmünde kararnameler hakkında ihtisas komisyonlarına görüş sunması amacıyla kurulmuştur.

3.3. Dünya’da ve Türkiye’de Kadınların Parlamentoda Temsil Edilme Oranları

3.3.1. Dünya’da

Siyasal temsil olanağının sağlanmasına rağmen kadınların siyasetle ilişkisi apolitik bir görünüm sergilemektedir. Bu evrensel ölçekli bir sorundur. Dünya nüfusunun yarısını oluşturan kadınların dünya siyasetinde yaşadıkları temsil sorunu güncel siyasetin temel sorunlarından biridir. Dünya kadınlarının parlamentolarda yer alma oranı zaman içinde göreceli olarak artmış ise de hala çok düşük düzeylerde seyretmekte, kadınlar ulusal parlamentolarda olduğu gibi hükümetlerde de kendilerine yeterince yer bulamamaktadır.

Dünya parlamentolarındaki kadın parlamenter sayısı ve toplam milletvekili sayısı içindeki yüzde oranlarına bakıldığında; kadınların ulusal meclislerde katılımının en yüksek olduğu ülke % 56 ile Ruanda’dır. 80 sandalyenin 45’i kadınlara aittir. Diğer ülkelerde bu oranın % 50’nin altında olduğu görülmektedir. 2009 yılı itibarıyla kadın meclis üyelerinin oranı İsveç’te %47.0, Hollanda’da %41.3, Arjantin’de %40.0, Danimarka’da %38.0, İspanya’da %36.3, Norveç’de %36.1, Belçika’da %35.3, Almanya’da %32.2, İsviçre’de %28.5, Irak’ta %25.5, Meksika’da %23.2, Kanada’da %22.1, Çin’de ve İtalya’da %21.3, İngiltere’de %19.5, Fransa’da %18.2, ABD’de %17.4, Yunanistan’da %14.7, İsrail’de %14.2, Tayland’ta %11.7, Macaristan’da %11.1, Japonya’da

%9.4, Hindistan ve Türkiye’de %9.1, Ermenistan’da %8.4, Cezayir’de %7.7, Lübnan’da %4.7 ve İran’da %2.8’dir. Türkiye oransal olarak 137 ülke sıralamasında 107. sırada yer almaktadır.⁶²

Parlamentolararası Birlik verilerine göre 1945 ile 1995 yılları arasında Parlamento’ya sahip bulunan egemen ülke sayısında yedi misli artış olmuştur. Bu dönemde kadın parlamenterlerin yüzdesindeki artış ise dört misli dolayında gerçekleşmiştir. Dünya çapında kadın parlamenter yüzdesindeki rekor düzeyde 1988 yılında % 14,8 oranı ile erişilmiştir.⁶³

Yıl	1945	1955	1965	1975	1985	1995
Parlamento sayısı	26	61	94	115	136	176
Kadın Parlamenter (%)	3,0	7,5	8,1	10,9	12,0	11,6
Kadın Senatör (%)	2,2	7,7	9,3	10,5	12,7	9,4

Aşağıdaki tablolarda da dünya ülkelerindeki parlamenterlerin sayısal dağılımı ve cinsiyetlerine göre dağılımı gösterilmektedir.⁶⁴

Dünya ortalamasında kadınların temsil oranı iki kanat toplam olarak alındığında %18.4’dür. Senato’da bu oran biraz daha düşükken tek meclis veya parlamentoların alt kanatlarında bu oran %18.6’ya çıkmaktadır.

Dünya Ortalaması⁶⁵

	İki Meclis Birleşik Halde	Parlamento Üst Kanadı veya Senato	Tek Meclis veya Parlamento Alt Kanadı
Tüm Üyeler	44.158	6.948	37.210
Cinsiyet Dağılımında Hesaba Katılanlar	44.058	6.948	37.110
Erkek	35.939	5.726	30.213
Kadın	8.119	1.222	6.897
Kadınların Yüzdesi	% 18,4	% 17,6	% 18,6

⁶² Feride Eroğlu, “Dünya Parlamentoları ve Kadınlar” Türk Parlamento Tarihinde Kadın Parlamenterler 1935-2009, s. 5-9.

⁶³ IPU “Women in National Parliaments 50 years of history at a glance”, Parlamentolararası Birlik Web Sitesi, <http://www.ipu.org/wmn-e/history.htm>, (Erişim Tarihi: 24.02.2009).

⁶⁴ IPU, “Women in National Parliaments situation as of 30 April 2008”, Parlamentolararası Birlik Web Sitesi, <http://www.ipu.org/wmn-e/world.htm>, (Erişim Tarihi: 24.02.2009).

⁶⁵ Feride Eroğlu, a.g.m., s. 10-11.

Bölgesel ortalamalarda ise coğrafi bölgelere göre dağılım yer almaktadır. Tablo'dan da görülebileceği gibi, parlamentoda kadınların temsil oranı kuzey ülkelerinde çok belirgin bir farkla öndedir. Kuzey ve Güney Amerika ve Avrupa- AGİT Üye Ülkeleri (Kuzey Ülkeleri hariç)'ndeki temsil oranını ikiye katlamaktadır. Arap ülkeleri ise bu konuda en az temsil oranlarına sahiptir.

Bölgesel Ortalamalar

Ülkeler	Tek Meclis veya Parlamento Alt Kanadı	Parlamento Üst Kanadı veya Senato	İki Meclis Birleşik
Kuzey Ülkeleri	% 41,4	—	—
Kuzey ve Güney Amerika	% 21,7	% 20,3	% 21,5
Avrupa- AGİT Üye Ülkeleri (Kuzey Ülkeleri Dahil)	% 21,2	% 19,5	% 20,9
Avrupa- AGİT Üye Ülkeleri (Kuzey Ülkeleri Hariç)	% 19,3	% 19,5	% 19,3
Sahra Altı Afrika	% 18,0	% 21,2	% 18,4
Asya	% 18,3	% 16,5	% 18,1
Pasifik Ülkeleri	% 13,09	% 32,6	% 15,2
Arap Ülkeleri	% 9,7	% 7,0	% 9,1

3.3.2. Türkiye'de

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kadınların ilk temsil edilmeye başladığı 1935 yılından bugüne kadar temsil oranları aşağıda verilmiştir:⁶⁶

Dönem	Yıllar	Toplam Milletvekili Sayısı	Kadın Milletvekili Sayısı	Oranı
5. Dönem	1935-1939	399	18	% 4,5
6. Dönem	1939-1943	429	16	% 3,7
7. Dönem	1943-1946	455	16	% 3,5
8. Dönem	1946-1950	454	9	% 2,0
9. Dönem	1950-1954	472	3	% 0,6
10. Dönem	1954-1957	535	4	% 0,7

⁶⁶ Gamze Çelik, "Türkiye'de Durum", Türk Parlamento Tarihinde Kadın Parlamenterler 1935-2009, s. 19.

(Devam)				
Dönemi	Yıllar	Toplam Milletvekili Sayısı	Kadın Milletvekili Sayısı	Oranı
11. Dönem	1957-1960	587	8	% 1,3
1.(12.) Dönem	1961-1965	450	3	% 0,7
2.(13.) Dönem	1965-1969	450	8	% 1,8
3.(14.) Dönem	1969-1973	450	5	% 1,1
4.(15.) Dönem	1973-1977	450	6	% 1,3
5.(16.) Dönem	1977-1980	450	4	% 0,9
17. Dönem	1983-1987	399	12	% 3,0
18. Dönem	1987-1991	450	6	% 1,3
19. Dönem	1991-1995	450	8	% 1,8
20. Dönem	1995-1999	550	13	% 2,4
21. Dönem	1999-2002	550	22	% 4,0
22. Dönem	2002-2007	550	24	% 4,4
23. Dönem	2007-	550	50	%9,1

Görüldüğü gibi Türkiye’de kadınların Parlamentoda temsil edilme oranları ortalama olarak %2,5’dir. 23. döneme kadar kadınların toplam milletvekili sayısı içindeki oranı, kadınların ilk seçildikleri 5. dönemdeki %4.5 oranını aşamamıştı. Temsil oranı 2007 genel seçimlerinde en yüksek oran olan %9,1’e ulaşmışsa da, oranların hiçbir zaman %10 dahi olamaması bir gerçektir. Bu durum dünya ortalaması rakamlarının çok altında kalmaktadır. Kuzey Avrupa ülkelerinde bu oranın %40’larda olduğu ve Türkiye’nin oransal olarak 137 ülke sıralamasında 107. sırada yer aldığı da göz önünde bulundurulduğunda, kadınların Türk parlamentosunda çok az temsil edildiği ortadadır.

Kadının siyasal yaşama katılımının ilk basamağı kabul edilebilecek yerel yönetimlerde temsili de sınırlıdır. 2004 yılında yapılan mahalli idareler seçimlerinde⁶⁷; 3225 belediye başkanından 18’i (%0,05), 34477 belediye meclisi üyesinden 834’ü (%0,24) ve 3208 il genel meclisi üyesinden 57’si (%0,17) kadınlardan oluşmuştur. 29 Mart 2009 seçimlerinde ise, Türkiye genelinde oy kullanma oranı yüzde 80 olup 81’i il olmak üzere 2946 ilçe ve belde belediyesinde yerel yönetici

⁶⁷ İçişleri Bakanlığı tarafından hazırlanan verilerden derlenmiştir.

adayları yarışmıştır. 19 siyasi partinin katıldığı 2009 yerel seçimlerinde, 44 kadın il belediye başkanlıklarına, 321 kadın da ilçe ve belde belediye başkanlıklarına aday gösterilmiştir. Seçim sonuçlarına göre sadece iki kadın il belediye başkanı olmuştur. Belediye meclis ve il genel meclis üyeliğine seçilen kadın sayısı ve toplam içindeki oranı henüz açıklanmamıştır.

Batı ülkelerinde kadınların yerel meclislerdeki temsil oranları ise %10 ile %50'ler arasındadır.⁶⁸

Bu rakamlar, demokrasilerin belirgin özelliklerinden olan eşitliğin ve bu bağlamda temsil ve katılımın kadınlar açısından istenilen düzeyde sağlanamaması sorununun açık bir şekilde karşımıza çıktığını göstermektedir.⁶⁹ Türk kadınının siyasetteki etkinlik düzeyinin düşüklüğü, üzerinde ciddiyle durulması gereken bir olgudur. Siyasal sistemin işleyişinde görülen olumsuzluklarda bu olgunun da payı olduğu unutulmamalıdır.⁷⁰

Ülkemizde, kadın nüfusunun yaklaşık %40'ının sanayi, tarım ve hizmet sektörlerinin içinde yer almasına⁷¹ rağmen siyasette yeteri kadar temsil edilmemelerinin bir çok nedeni vardır.

4. Siyasal Hayata Kadınların Katılımını Engelleyen Faktörler ve Yaşanan Sorunlar

4.1. Toplumsal, Kültürel ve Ekonomik Yapı

Siyasal süreçlere kadınların katılımını etkileyen toplumsal faaliyetlerin başında geleneksel cinsiyet rolleri gelmektedir. Türk toplumsal ve kültürel yapısına genel olarak bakıldığında, tüm reformlara rağmen erkek egemen yapının hala devam ettiği görülmektedir. Kadınların yaptıkları işler “özel” yaşam alanında, dolayısıyla toplumun ortak yaşamının dışında görülür; bu nedenle de kamuyu ilgilendirmeyen, diğer deyişle “apolitik” bir dünyaya ait

⁶⁸ Erol Tuncer, *Siyasette Kadın*, Sosyal Demokrasi Derneği Yayınları:6, Ankara, 2006, s. 65.

⁶⁹ Gamze Çelik, a.g.m., s. 20.

⁷⁰ Erol Tuncer, a.g.e., s. 65.

⁷¹ Türkiye İstatistik Kurumu Web Sayfası, <http://www.tuik.gov.tr/tkba/t143.xls> (Erişim Tarihi:16.06.2009).

olarak tanımlanır.⁷² Kadınların geleneksel rolleriyle, siyaset yaşamına katılmalarının birbiriyle bağdaşmadığına yönelik yaygın kanaat kadınların çevreleri tarafından bu alandan uzak tutulmalarına yol açmaktadır. Siyasete atılmak isteyen kadınlar, hem bu yaygın görüşlerle hem de aile ve politik yaşamı bağdaştırmak için mücadele etmek zorunda kalmaktadır.

Kadınların toplumsal gelişme olanaklarından eşit düzeyde faydalanamadıkları görülmektedir. Eğitim, gelir ve karar süreçlerine katılım kriterleri açısından Türkiye’de cinsler arasında fırsat eşitsizliği karşımıza çıkmaktadır.

Eğitim alanında dünyada yaşanan hızlı gelişmelere rağmen, dünyanın pek çok bölgesinde kadınların eğitimi konusu hala önemli bir sorundur. Temel eğitimi yaygınlaştırma çabaları sürerken, özellikle gelişmekte olan ülkelerde kadınlar erkeklerden daha az eğitim almakta, yaşam standartlarını yükseltecek bilgi ve deneyimlere erişememektedirler. Kadınların eğitimi Türkiye için de önemli sorun alanlarından biridir. Türkiye taraf olduğu uluslararası sözleşmeler ve çekincesiz kabul ettiği uluslararası belgelerde kadın okuryazarlığını yüzde 100 olarak gerçekleştirme sözünü vermiş ancak henüz bu sözünü tutamamıştır.

Ülkemizde son 10 yıllık sürece bakıldığında kadının eğitim seviyesinde bir artış gözlenmektedir. 1997 yılında %85,3 olan okuryazarlık oranı, 2006’da %88,1’e yükselmiştir. Bu oran 1997 yılında kadınlar için %76,9 iken 2006 yılında %80,4 olmuştur. Erkekler için ise 2006 yılı için %96 civarındadır. Okuryazar olmayan kadınların sayısı, erkeklerden fazladır. Kadınların %21,5’i ise okur-yazar ancak herhangi bir eğitim kurumundan mezun değildir. Yüzde 37,2’si ilkokul, %7,4’ü (%2,5’i ilköğretim, %4,9’u ortaokul) ortaokul ve dengi okul mezunu, %10,6’sı lise ve dengi okul mezunu iken sadece %3,9’u yüksek okul ve fakülte mezunudur. 1990 yılı için 100 kadından 1,8’i yüksek okul veya fakülte mezunu iken, bu oran 10 yıllık süreçte iki katına çıkmıştır. Temel eğitim ve ortaöğretim sürecini tamamlayan kadınlar için yüksek öğretime giriş nispeten daha az sorun teşkil etmektedir. Türkiye’de 18 ila 22 yaş grubunda (üniversite çağındaki) toplam 6,5 milyon kişi bulunmakta ve 2,49

⁷² Kadın Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş, s. 204.

milyon kişi üniversiteye devam etmektedir. Üniversite öğrencilerinin ise %43'ü kadınlardan oluşmaktadır. Yükseköğretimde net okullulaşma oranına bakıldığında, 1997 yılında %10,3 olan toplam oranın 2008 yılında %21,1'e yükseldiği görülmektedir. Kadınlar açısından bu oran 1997 yılında yüzde 9,2 iken 2008'de yüzde 19,7'e yükselmiştir.⁷³

Eğitim düzeyi, kadınların işgücüne katılımıyla doğrudan ilişkilidir. Eğitim düzeyine göre işgücüne katılım oranına bakıldığında, yükseköğretim mezunu kadınlarda bu oran yüzde 70 iken, lise altı eğitimlilerde yüzde 22 olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye'de kamu kurum ve kuruluşlarında üst düzey yöneticiliklerde, kurul, komisyon ve komitelerde de kadınların temsil düzeyinin düşük olduğu, ancak, uzmanlık gerektiren mesleklerde kadın oranlarının oldukça yüksek olduğu söylenebilir. Ülkemizde üniversitelerde kadın öğretim elemanı oranı yaklaşık % 41.6, profesörler içinde kadın oranı % 27.8'e ulaşmıştır. Ayrıca, 132 üniversitenin 13'ünde kadın rektör görev yapmaktadır. Mimarların yüzde 38'si, avukatların ise yüzde 36,8'i kadındır. Türkiye'de bürokraside kadınların üst yönetim kadrolarında yer alması da oransal olarak düşüktür. Örneğin bütün dünyada erkeklerin egemen olduğu diplomatik görevlerde Türk Dışişlerinde görev yapan 160 büyükelçimizden 18'i kadındır. Ayrıca, 8 kadın başkonsolosumuz bulunmaktadır. Türkiye'de 35 adet kadın mülki idare amiri bulunmaktadır. Ülkemizde halen kadın vali bulunmazken, 428 vali yardımcısından 7'si ve 795 kaymakamdan 22'si kadındır. 165 kaymakam adayının ise 6'sı kadındır. Kadınların üst düzey bürokrasi içinde durumlarına bakıldığında, 20 müsteşar içerisinde hiç kadın bulunmamaktadır. 80 müsteşar yardımcısının ise 3 tanesi kadındır. Bağlı kurum genel müdürlerinden 43 tanesi içinde 5 tanesi kadındır. 374 genel müdür yardımcısından 29 tanesi, 859 daire başkanından ise 132'si kadındır.⁷⁴

Türkiye'de yetişmiş kadın işgücünün yüksekliğine ve bu potansiyelin sunduğu olanaklara rağmen siyasi temsildeki tıkanıklıklar nedeniyle, kadınların parlamento ve hükümet düzeyinde eksik temsil edildiği görülmektedir.

⁷³ Türkiye'de Kadının Durumu, s. 12.

⁷⁴ a.g.e., s. 28.

4.2. Sivil Toplum Örgütlerine ve Siyasi Partilere Katılımda Yaşanan Sorunlar

Türkiye’de kadınların gerek sivil toplum örgütlerine, gerekse siyasi partilere katılımları güçsüz olup, siyasal süreçlere kendi toplumsal sorunlarını temsil edecek bir düzeyde katılmalarına elvermez.

Kadınların katılımının olduğu sivil toplum örgütlerinin ise, genellikle gönüllü yardım faaliyetleri yürüten kurullardır. Kadınların sosyal yardım derneklerindeki çalışmaları, evlerindeki rolleriyle de paralellik gösterir. Kadınların bu faaliyetlerinin yanı sıra, siyasal güçlenme yollarını aramaları, siyasi örgütlenmelere yönelmeleri gerekmektedir.

Dünya’da olduğu gibi Türkiye’de de siyasi yaşam erkekler tarafından belirlenmektedir; oyunun kuralları, iyi-kötü tanımlamaları, yaşam değerleri ve alışkanlıkları bu belirlemeler çerçevesinde oluşmaktadır. Kadınlar siyasi yarışta başarılı olabilmek için erkekler gibi yapmalı, gece gündüz çalışarak erkeklerle eşit koşullarda mücadele vermelidir. Bu durumda da bu oyunu kuralına göre oynayabilen az sayıda güçlü kadınların şansı olmaktadır. Kadınların çok büyük bir kısmı siyasetin dışında kalmaktadır.⁷⁵

Ülkemizde siyasi partilerin yapısı ve kadın kollarının güçsüzlüğü de kadınların siyasal süreçlere katılımını engelleyen önemli bir etkidir. Partilerin kadın erkek eşitliğine bakışı, kendi ideolojileri doğrultusunda gerçekleşmekte ve iki yaklaşım görülmektedir. Bunlardan ilki, kadını aile kurumu ile özdeşleştiren ve kadın haklarına ailenin gereksinimleri çerçevesinde bakan “aile merkezli” bir anlayıştır ki bu anlayışta siyasette kadına düşen görev, sosyal faaliyetlere gönüllü katılarak siyasete destek olmaktır. İkincisi ise kadın erkek eşitliğine inandığını belirten, kadınların toplumsal yaşama katılımını çağdaşlığın, demokrasinin, gelişmişliğin gereği sayan toplum merkezli anlayıştır.⁷⁶ Ancak bugüne kadar, bu yaklaşımlar kadın erkek eşitliğinin gerçekleştirilebilmesi yönünde bir siyasi iradenin oluşmasına yol açmamıştır.

⁷⁵ Kadın Sorunlarına Çözüm Arayışı Kurultayı, Ka-der Yayını, İstanbul, 2004, s. 86.

⁷⁶ Kadın-Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş, s. 210.

1999 tarihli ve 445 sayılı Kanun'la Siyasi Partiler Kanunu'nun kadın kollarını yasaklayan hükmü yürürlükten kaldırılmıştır. Bugün siyasi partiler çıkardıkları yönetmeliklerle kadın kollarının çalışma usul ve esaslarını belirlemektedir. Bu yönetmelikler incelendiğinde, kadın kollarının seçimle göreve gelmesi ilkesinin benimsendiği ancak, önemli kısıtlılıkların devam ettiği görülmektedir. Bunlar, kadın kolları seçimle belirlenirken, parti merkezlerinin belirleme ve yönlendirmelerden vazgeçmemeleri ve seçilen kadın kolları yöneticilerine partinin karar organlarında söz ve karar yetkisi verilmemesinden kaynaklanmaktadır.⁷⁷ Kadın kolları genellikle çay, kermes, piknik düzenleyen ve partinin propagandasını evleri dolaşarak yapan yardımcı örgütlenmeler görünümündedirler. Kadınların sorunlarını siyasi alana taşımak konusunda gerekli siyasal güç, yetki ve imkandan yoksundurlar.

Siyasi partilerin kadın kollarının kendi bütçesi de bulunmamakta, parti kaynaklarından ancak, parti yönetimlerinin onayı düzeyinde faydalanmaktadırlar. Bu da bu örgütleri parti yönetiminden onay alacakları projelere yönlendirmektedir.

Partilerdeki kadınlar Türkiye kadın hareketinin tarihi, uluslararası kadın hareketleri ve siyasal süreçte güçlenme politikaları hakkında yeterli bilgiye sahip değildirler. Partilerde, kadın üye ve politikacılarının bu yöndeki eksikliklerini gidermek amacıyla yeterli çaba göstermemektedirler.⁷⁸

Farklı partilerdeki kadınlar arasındaki iletişim eksikliği de kadınların parlamentoda daha çok temsil edilmelerini ve kadın erkek eşitliğine yönelik kanunların çıkarılması konusunda güç birliğine varmalarını engellemektedir.⁷⁹

4.3. Kadınların Siyasette Aday Olması ve Seçilmesinin Önündeki Engeller

Seçimlerde, kadınların aday olmasını engelleyen en önemli nedenlerden birisi bilgi yetersizliği ve özgüven eksikliğidir. Kadınlar yeterli bilgi ve

⁷⁷ a.g.e., s. 212.

⁷⁸ Kadın Sorunlarına Çözüm Arayışı Kurultayı, s. 84.

⁷⁹ Kadın-Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş, s. 216.

tecrübeleri olmadığından siyasi ve kültürel ortamdan kaynaklanan engelleri aşamayacaklarına inanmakta ve siyasetten uzak durmaktadırlar.

Seçim dönemlerinde partilerin genellikle kadın adaylarına ilişkin önceden hazırlanmış bir çalışması olmadığından ve kadın adaylar son anda belirlendiğinden, bu adaylara güven azalmakta ve kadınların temsil yeteneklerini azaltmaktadır.⁸⁰

Kadınların seçilmelerine engel diğer bir neden de siyasi partilerdeki aday belirleme usulleridir. Türkiye’de aday belirlenirken “önseçim”, “örgüt yoklaması” ve “merkez yoklaması” usulleri kullanılmaktadır. Her usulün kadın aday için iyi ve kötü yanları vardır. Örneğin, sivil toplum örgütlerince bir kadın aday destekleniyorsa, bu adayın önseçimde şansı daha yüksek olacaktır. Ancak bu usul, parti içinde güçlü bir kadın örgütlenmesi varsa iyi bir yöntem olur. Merkez yoklaması da partinin daha fazla kadın aday gösterme niyeti olduğunda kadınlar için büyük bir şans yaratır. Bu durum da kadın adayı tabandan kopararak lidere bağımlı bırakabilir.⁸¹ Kadınlar için aday belirleme sürecinin şeffaf olması çok önemlidir. Bu süreç önceden ne kadar belirli ise kadınlar bu konudaki mücadelelerini daha iyi yapabilirler.

Aday olan kadınların seçimlerde başarılı olamamasının bir nedeni de kadınların siyaset arenasında başarı sağlayamayacakları konusundaki toplumdaki genel kanıdır.

Bu konuda ülkede uygulanan seçim sistemi de önemli bir faktördür.

Dar bölge çoğunluk sistemi yerine geniş bölge, oranlı temsil ve liste usulünün uygulanması kadınların daha kolay seçilmesini sağlar. Nitekim dünyada seçilmiş kadın politikacıların %64’ü oranlı temsil sisteminin, %26’sı da karma sistemin yararlı olduğunu belirlemiştir. Geniş bölge, oranlı temsil ve liste usulü seçim sistemi, kadın adaylara, teke tek erkek adaylarla yarışma zorunluluğu olmadan—ki böyle bir yarışmaya baştan eşitsiz koşullarda giriyorlar—, bir liste içinde toplumsal farkları temsil ederek var olma şansı tanıdığı için seçilme şanslarını artırır. Bu açıdan, Türkiye’de seçim sistemi kadınları engelleyici bir

⁸⁰ a.g.e., s. 217.

⁸¹ a.g.e., s. 219.

faktör olmamakla birlikte, destekleyici mekanizmaların seçim sistemi içinde yer almamasının yarattığı sorunlar yaşanmaktadır”⁸²

5. Değerlendirme

18. yüzyılda Batı dünyasında kadın, eğitim konusunda bazı haklar elde etmiş ve sosyal hayata katılmaya başlamıştır. Bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu’nun batı dünyasıyla askeri ve kültürel ilişkilerinin gelişmesi Türk aydınının da “kadın hakları” meselesiyle yüz yüze gelmesini sağlamıştır. Böylece, kadının eğitimi ve sosyal hakları konusunda entelektüel seviyede yeni fikirler oluşmaya başlamıştır.

Kadın hareketinin ortaya çıkışı tüm dünyada hemen hemen aynı seyri izlemiştir. Türk kadınları için bu sürecin başlangıcı hukuk, eğitim, toplum, siyaset ve ekonomik yapı yönünden gelişme ve değişme döneminin başladığı yıllar olan II. Meşrutiyet dönemi olarak kabul edilebilir.

19. yüzyılın özellikle ikinci yarısında Osmanlı’nın hukuk ve eğitim alanında yaptığı reformlar kadının evinin dışına çıkmasını sağlamış, siyasallaşmasını ve örgütlenmesini teşvik etmiştir. Bu dönemde kadınlar için ilk defa ilköğretimin üzerinde eğitim imkanı sağlanarak, kızlar için rüştiyeler ve Dârülmualimât açılmıştır. 1876 yılında Kanun-i Esasi’nin kabul edilmesiyle kız ve erkekler için ilköğretim zorunlu hale getirilmiştir. Bu gelişmeler Osmanlı’da eğitim alanında çok önemli adımlar olmuştur. Sıbyan ve rüştiye mektepleri ile kız meslek okullarına öğretmen yetiştirmek amacıyla kurulan Dârülmualimât sayesinde, ülkede hem kadın öğretmen sayısı hem de rüştiyelerdeki kız öğrenci sayısında artış olmuştur. Mezun olanlar resmen tayin edildiklerinden, kadınların çalışma hayatına atılmalarını da teşvik etmiştir. Kızlar için Dârülfunun adıyla bir yüksek öğretim kurumu kurulması, miras hukukunda değişiklik yapılarak arazi mirasının kız ve erkek çocuklar arasında eşit olarak paylaşılacağına hükme bağlanması bu dönemdeki önemli gelişmelerdir.

⁸² a.g.e., s:221.

O zamana kadar sadece, anne ve eş rolünü üstlenen kadın toplumsal yaşamda farklı bir statü elde etmek amacıyla talepte bulunmaya başlamıştır. Yeni rejimin getirdiği özgürlük, kadın sorunlarının tartışıldığı bir ortam yaratmıştır. Meşrutiyetin ilanı ile birlikte kadınlar İkdam, Tanin, Servet-i Fünun, Sabah, Millet gibi İstanbul'da çıkan gazetelerde de yazılar yazarak hak taleplerini ifade etmişlerdir. Dönemin siyaset ve edebiyat alanında ün yapmış bir çok kadın yazar toplumsal ve ekonomik konulardaki kadınların görüşlerini aktarabilmişlerdir. Bu dergiler kadınların kendilerini birey olarak ifade etmelerini sağlamış ve hak talep ederek kadınların artık ikincil konumda kalmak istemediklerini vurgulamıştır. Kadın dergilerinde, farklı kesimlerden kadınlara değişmesini istedikleri konuları açıklamaları için imkan sağlanmıştır. Dönemin kadın dergileri ve dernekleri, kadınların bu mücadelesinde en iyi kaynakları oluşturmaktadır.

Osmanlı Devleti'nde kadınlar tarafından dernekler de kurulmuştur. Bu dernekler kadınların bireysel taleplerini örgütlü birliklere dönüştürmeyi hedeflemiştir. Çeşitli yayınlarla ve yapılan konferanslarla amaçlarını gerçekleştirmeye çalışan dernekler sorunlar karşısında üretilen çözümleri uygulamaya geçirme konusunda gayret sarf etmiştir. Basında ve kamuoyunda yaşanan bu tartışmalar, aynı zamanda kadınlara çeşitli haklar verilmesinde etkili olmuştur.

Ayrıca, eğitim alan, dernek faaliyetlerine katılan ve basında tecrübe kazanan kadınlar Milli Mücadele döneminde de vatanın kurtuluşu için faaliyetlerde bulunmuşlar, bazıları kalemleriyle katılarak Türk milletini mücadeleye çağırmıştır.

Tanzimat'tan Cumhuriyet'e gelen bu gelişmeler, kadın hakları konusunda fikri temellerin oluşması bakımından önemlidir. Türkiye Cumhuriyetinin kurulduğu 1923 yılını izleyen ilk 10 yılda Atatürk'ün önderliğinde gerçekleştirilen reformlar, bir yandan kadının yurttaşlık haklarını kazanmasını, diğer yandan Türk toplumunun yeniden yapılanmasını sağlamış, böylece büyük bir toplumsal değişim gerçekleştirilmiştir.

1922'de Medeni Kanun kabul edilmiş, küçük yaşta evlenme ve çok kadınla evlilik kaldırılarak miras hukukunda kadın ve erkeğe eşit haklar verilmiştir. 3 Nisan 1930'da belediye seçimlerinde, 5 Aralık 1934'te milletvekili seçimlerinde kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır. Yerel seçimler sonrasında Ekim 1933'te Köy Yasası değiştirilerek kadınlara köyde muhtar ve ihtiyarlar kurulunu seçmek ve seçilmek hakkı verilmiştir.

Türkiye'de kadınlar milletvekili genel seçimlerinde ilk kez 1935 yılında oy kullanmışlardır. Bu seçimlerde 18 kadın milletvekili Meclis'e girmiş, kadınlar parlamentoda % 4.5 oranında temsil edilmişlerdir. Bu yıllarda Avrupa, Amerika ve Asya'daki bir çok ülkede bu hakkın bulunmayışı konunun önemini daha da artırmaktadır. Aynı dönemde Fransız kadınları siyasal haklara sahip değilken, bu haklara sahip İngiliz kadınları ise % 0,1 ile % 2,4 oranında temsil edilmekteydi.

Ancak, Türkiye'de 1934'te seçme ve seçilme hakkına sahip olmuş kadınlar, o günden bugüne kadar siyasi karar organlarında yok denecek kadar az oranda temsil edilmişlerdir. Bu şu anlama da gelmektedir: Kadınlar bu süreçte ne kendi yaşamları hakkında ne de Türkiye için verilen kararlara tam anlamıyla katılabilmişlerdir.

Dünya'da da siyasal temsil olanağının sağlanması ve bir çok yasal düzenlemeye rağmen kadınların siyasetle ilişkisi apolitik bir görünüm sergilemektedir. Dünya kadınlarının parlamentolarda yer alma oranı zaman içinde greceği olarak artmış ise de hala çok düşük düzeylerde seyretmekte, kadınlar ulusal parlamentolarda olduğu gibi hükümetlerde de kendilerine yeterince yer bulamamaktadır. Bu durum Türkiye için de geçerlidir.

Dünya ortalamasına bakıldığında, parlamentolarda kadınların temsil oranı %15'ler civarındadır. Bu oran Kuzey ülkelerinde %41.4'lere yükselirken, kuzey ülkeleri hariç Avrupa ve AGİT üye ülkelerinde %21, Asya ülkelerinde %17.3, Arap ülkelerinde ise %9,6 olarak görülmektedir. Türkiye'de kadınların Parlamentoda temsil edilme oranları ortalama olarak %2,5'dir. 23. döneme kadar kadınların toplam milletvekili sayısı içindeki oranı, kadınların ilk seçildikleri 5. dönemdeki %4.5 oranını aşamamıştır. Temsil oranı 2007

genel seçimlerinde en yüksek oran olan %9,1'e ulaşmışsa da, bu oran oldukça düşüktür. Türkiye oransal olarak 137 ülke sıralamasında 107. sırada yer almaktadır.

Kadının siyasal yaşama katılımının ilk basamağı kabul edilebilecek yerel yönetimlerde de temsili sınırlıdır. 2004 ve 2009 yerel seçimlerinde kadın belediye başkanı ve kadın belediye ve il genel meclisi üyeleri çok azınlıkta kalmaktadır.

Bu rakamlar, demokrasilerin belirgin özelliklerinden olan eşitliğin ve bu bağlamda temsil ve katılımın kadınlar açısından istenilen düzeyde sağlanamaması sorununun bariz bir şekilde karşımıza çıktığını göstermektedir.

Elbette Türk kadınının hakları konusunda bir çok gelişme de yaşanmıştır. Özellikle kadın erkek eşitliğinin uluslararası düzeyde temel belgesi ve kadın hakları evrensel beyannamesi niteliğindeki Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) 1 Mart 1980 tarihinde üye ülkelerin imzasına açılmış, Türkiye bu sözleşmeyi 1985 yılında onaylamıştır. Ayrıca, Avrupa Sosyal Şartı, Çocuk Hakları Sözleşmesi, ILO, OECD, AGİK gibi kuruluşların sözleşme, karar ve tavsiyelerinin Kahire Dünya Nüfus ve Kalkınma Konferansı Eylem Planınının, 4. Dünya Kadın Konferansı Eylem Planı ve Pekin Deklarasyonununun iç hukukta uygulanması yönünde çalışmalar sürdürülmektedir. Ülkemiz de, kadın politikaları geliştirmek amacıyla ulusal mekanizma olarak 1990 yılında kurulan Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM) kurulmuştur. 2009 yılında ise TBMM'de Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu kurulmuş ve çalışmalarına başlamıştır. Bu dönemde Anayasa ve kanunlarda değişiklikler yapılarak kadınlar bir çok hak elde etmiştir. 2001 ve 2004 Anayasa değişiklikleri, yeni Türk Medeni, Türk Ceza ve İş Kanunlarının kabul edilmesi, ailenin korunmasına ilişkin kanun gibi bazı kanunların çıkarılmasıyla yasal çerçevede kadın erkek eşitliğini sağlayacak bir çok düzenleme yapılmıştır.

Ancak, ülkemizde, kadın nüfusunun yaklaşık %40'ının sanayi, tarım ve hizmet sektörlerinin içinde yer almasına ve uzmanlık gerektiren mesleklerde kadın oranlarının oldukça yüksek olmasına rağmen siyasette yeteri kadar

temsil edilmedikleri de ortadadır. Türk kadınının siyasetteki etkinlik düzeyinin düşüklüğü, üzerinde ciddiyetle durulması gereken bir olgudur.

Bunun elbette bir çok nedeni vardır. Toplumsal, kültürel ve ekonomik yapı bu süreçte önemli bir faktördür. Kadınlara yüklenen geleneksel rollerle, siyaset yaşamına katılımın birbiriyle bağdaşmadığına dair kanı kadınların çevreleri tarafından bu alandan uzak tutulmalarına neden olmaktadır. Halbuki kadınların toplumsal ve siyasi katılımına imkan tanıyacak eşit ve demokratik aile anlayışının yaygınlaşması gerekmektedir.

Siyasette dünyada olduğu gibi Türkiye’de de siyasal yaşam erkeklerin değerleri, yaşam koşulları, söylem ve diliyle belirlenmektedir. Siyasette egemen olan erkek söylemi kadınları kendileriyle eşit koşullarda yarışmaya çağırmaktadır. Oysa kadınlar siyaset dışı yaşamda hiçbir zaman erkeklerle eşit koşullarda yaşamazlar. Siyaset kadından aile sorumlulukları ve çocukları yokmuş gibi davranmasını istemektedir. Böylesi bir ortam oyunu erkek kurallarına göre oynamayı öğrenmiş ya da böyle bir fırsatı olan az sayıdaki güçlü kadının başarılı olması sonucunu getirmektedir. Kadınların çok büyük bir kısmı siyasetin dışında kalmaktadır.

Kadınların sivil toplum örgütlerine ve siyasi partilere katılımlarında da sorunlar yaşamaktadır. Kadınların faaliyet gösterdiği sivil toplum örgütleri, genellikle evlerindeki rolleriyle paralel olarak gönüllü yardım faaliyeti yürüten kuruluşlar olarak görünmektedir. Kadınların bu örgütlerin yanı sıra kendi cinsiyet rollerinden kaynaklanan sorunlarla mücadele etmek için siyasal güçlenme yollarını araması gerekir. Birleşmiş Milletler’e üye ülkelerdeki kadın politikacılar üzerine yapılmış bir araştırmada Dünya parlamentolarına girmeyi başarmış kadınların, %33’ü sivil toplum örgütleri ve kadın hareketi desteğiyle, %18’i sendika deneyimlerine dayanarak ve % 78’i siyasal partilerin içindeki çalışmaları sayesinde seçildiklerini belirtmektedirler.⁸³

Kadınların siyasal temsili önündeki engellerin bir kısmı seçim sisteminin, siyasal kurumların özellikle de siyasi partilerin yapısı ve işleyişinden kaynaklanmaktadır. Bu alanda kadının güçlenmesi sağlanmadan, erkeklerin eksik

⁸³ Kadın-Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş, s. 220.

temsiline dayalı mevcut siyasal temsil ve karar verme mekanizmalarını değiştirmenin gerekliliğine ve aciliğine ikna etmeden bir değişim mümkün görünmemektedir.⁸⁴ Diğer alanlarda olduğu gibi, siyasal yaşamda da kadın erkek eşitliğinin gerçekleştirilmesi yolundaki çabaların yoğunlaştırılması gerekmektedir. Kadın kuruluşlarının bu konudaki çabaları toplumun diğer kesimlerinde de desteklenmelidir. Bu bağlamda, siyasi partiler başta olmak üzere, her kesimin yoğun çabasına ihtiyaç vardır.⁸⁵

Kadınların siyasi karar alma süreçlerine katılımı konusunda öncelikle kadın-erkek eşitliğini destekleyecek örgütlenmelerin güçlendirilmesi gerekmektedir. Kadın örgütleri arasında hedeflerde ve faaliyetlerde güçlü bir bağın kurulması, farklı siyasi partilerin kadın kolları ve diğer örgütlenmeleri arasında işbirliği sağlanması, kadın sivil toplum örgütleri ile siyasi partilerin özellikle kadın kolları arasında ilişki kurulması ve bu konuda eğitim programları uygulayacak örgütlenmelere gidilmesi önem taşımaktadır.

Siyasi partilerin kadın örgütleri güçlendirilmelidir. Partilerin kadın kolları, yardımcı örgüt durumundan çıkarılarak, kadınların siyasete katılımını artırmak görevini yerine getirebilmesi için gerekli yetki ve güçle donatılmalıdır. Kadın kolları yöneticilerinin siyasi partilerin genel karar organlarında temsili sağlanmalıdır. Böylece kadın üye, kadın kollarında çalışma ve kadın yönetici olma ilişkisi kurulacak ve kadın kollarından parti yönetimine geçiş süreci güçlenecektir.⁸⁶

Kadın erkek eşitliği konusunda, kamu kurumlarında yürütülen çalışmalar konusunda da eşgüdümün sağlanması gerekir. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü ile diğer bakanlıkların bu konuda belirlenmiş birimleri arasında iyi bir koordinasyon kurulmalıdır.

Kadınların siyasi katılımı konusunda kadın-erkek eşitliğini sağlamaya yönelik çözüm önerileri arasında bu konuda özel önlemler içeren yasaların çıkarılması da bulunmaktadır. Bu konuda tartışılan konulardan biri de, siyasal karar organları seçilecek kişilerin belirlenmesinde uygulanacak seçim

⁸⁴ a.g.e., s:236.

⁸⁵ Erol Tuncer, a.g.e., s. 66.

⁸⁶ Kadın-Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş, s. 253.

usullerine Anayasa ve ilgili kanunlara özel hükümler eklenerek kadınlara belli oranda yer ayrılması, yani kota sisteminin uygulamaya geçirilmesinin gerekli olup olmadığıdır.

Kadın ya da cinsiyet kotası uygulamasının gerekliliğini vurgulayanlar, bunun siyasi ve diğer karar organlarında kadınların etkili olabilecekleri, haklarını savunabilecekleri oranda temsil edilmelerini sağlayan bir uygulama olduğunu belirtmektedir. Bilimsel bulgulara bu asgari temsil oranı ya da cinsiyet kotası ya da kritik eşik % 30'dur.⁸⁷

Sabit kota, oranlı kota, milletvekili aday listelerinde kota düzenlemesi, seçim çevresi kotası delege kotası gibi çok farklı düzenlemeler söz konusu olabilmektedir.⁸⁸ Kota uygulama zorunluluğu önce Kuzey Avrupa ülkelerinde siyasi partilerin tüzükleriyle getirilmiştir. Seçimlerde kadın kotası, halen dünyada 81 ülkede uygulanmaktadır. Bu ülkelerden 16'sı kotayı anayasa ile 27'si seçim yasasıyla düzenlemiş; 43 ülkede ise kota siyasi partilerin tüzüklerine konulan hükümler çerçevesinde ve seçim adaylarını kapsayacak biçimde hayata geçirilmiştir.⁸⁹ Örneğin, Belçika'da her tür seçimde oluşturulacak listede bir cinsin oranının 2/3'ü geçemeyeceği kuralı geçerlidir. Fransa'da liste usulüne dayalı oranlı temsil yöntemi ile yapılan bütün seçimlerde seçilen kadın-erkek sayısı arasındaki fark 1'den fazla olamamakta ve buna uymayan siyasi partilere para cezası uygulanmaktadır. Arjantin ve Brezilya'da seçimlerde oluşturulacak listelerde yer alacak adaya sırasıyla %30 ve %20 sabit kota uygulanmaktadır. Uganda'da 39 seçim çevresinin her birinden bir kadın milletvekili seçilmesi düzenlenerek seçim çevresi kotası uygulanmaktadır. Hindistan yerel meclis seçimlerinde %33 kota öngören bir düzenleme getirilmiştir.⁹⁰ Bugün kadın temsil oranının % 45'e ulaştığı Danimarka'da partiler tüzüklerinden kadın kota zorunluluğunu kaldırmaya başlamışlardır.⁹¹

⁸⁷ Eşit Temsil İçin Cinsiyet Kotası, Erkek Demokrasiden Gerçek Demokrasiye, s. 18.

⁸⁸ Kadın-Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş, s. 246.

⁸⁹ Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı Web Sayfası,

<http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=522> (Erişim tarihi: 16.06.2009).

⁹⁰ Kadın-Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş, s. 248.

⁹¹ Eşit Temsil İçin Cinsiyet Kotası, Erkek Demokrasiden Gerçek Demokrasiye, s. 19.

Bu görüşü savunanlar siyasal partilerin kurumsal yapılarını kadınların eşit temsili ilkesine uygun hale getirmek için sadece kota uygulamasının yetmeyeceğini, tersine eşitlik bilincinin olmadığı partilerde kota uygulamanın parti içi ilişkileri çok gerilimli hale getirebileceğini, bunu önlemek için zihniyet değişikliğini amaçlayan önlemlerin de diğer politikalarla birlikte uygulanması gerektiğini ifade etmektedirler.

Kadın kotasına karşı çıkan görüşler de vardır. Bu görüşü savunanlar, seçilmiş temsilcilerin bir toplum kesimini değil seçildikleri bölgedeki tüm toplumu temsil edeceğinden temsilcinin cinsiyetinin önemsiz olduğu; seçilmiş temsilcilerin ulusal çıkarlara hizmet etmesi esas olduğundan kadın veya erkek olmasının önemsiz olduğu; kadın kotalarının yasa önünde eşitlik ilkesiyle bağdaşmadığı, çünkü kadınlardan yana ayrımcılık yapacağı; seçmenlerin kişilere değil, politik partiye oy vermelerinden dolayı siyasi temsilcinin cinsiyetinin değil, partiye oy verenlerin beklentilerinin önemli olduğu; aday listelerinde kota uygulamasının anti demokratik olduğu, çünkü seçmenin istediği adayı seçme özgürlüğünün olduğu gibi düşüncelerle bu uygulamaya karşı çıkmaktadırlar.⁹²

Unutulmamalıdır ki, toplumsal fırsatların farklı toplum kesimleri arasında nasıl dağılacığı parlamento, hükümet ve politika belirleyen kamu kurumları gibi siyasal karar organlarında belirlenmektedir. Bu süreçlerde kadınların eksik temsili, sorunların çözümsüz kalmasına, devam eden eşitsizlikler ise kadınların eksik temsiline sürekliliğine yol açmaktadır. Bu nedenle, kadın-erkek eşitliğini sağlamaya yönelik çabaların başında siyasal süreçlere katılımda cinslerarası eşitliği sağlayan adımların bir an önce atılması gerekmektedir.

⁹² a.g.e., s. 30-43.

İlk Kadın Milletvekilleri (5. Dönem, 1935-1939)

Adı, Soyadı ⁹²	Dönem/ Seçim Çevresi	Doğum Yeri	Seçilme Yaşı	Mezun Olduğu Lise/Fakülte	Mesleği	Yerel Yönetim Görevleri	Bildiği Yabancı Diller	Medeni Durumu	Meclis Görevleri	Kadın Dernek ve Kuruluşlarında Görev Alma
Mebrure GÖNENÇ	5./6./7. Dönem Afyon Milletvekili	İstanbul	35	Usküdar Kız Sanayi Mektebi, Beşiktaş İttihad-ı Osmani Mektebi, Amavutköy Amerikan Kız Koleji	Öğretmen	Adana Belediye Meclisi üyeliği, Mersin Belediye Meclisi üyeliği	Fransızca, İngilizce	Evlü 2 Çocuk	Bayındırlık (Nafia) Komisyonu üyeliği	Körler Okulu ve Körler Derneği Başkanı
Hatı ÇIRPAN	5. Dönem Ankara Milletvekili	Kızılcıca-hamam	45		Çiftçi	Kazan Köyü muhtarlığı		Evlü 6 çocuk	Tarım (Ziraat) Komisyonu üyeliği	
Türkan ÖRS BAŞTUĞ	5./6. Dönem Antalya Milletvekili	İstanbul	35	İstanbul Darülfünunu Felsefe Bölümü	Öğretmen		Fransızca	Evlü	Millî Eğitim (Maarif) Komisyonu üyeliği	
Sabiha GÖKÇÜL ERBAY	5. Dönem Balıkesir; 6./7. Dönem Samsun Milletvekili	Bergama	35	Dârü'l Muallimâtı İhzarî (Yüksek Öğretmen Okulu)	Öğretmen		—	Evlü	TBMM Başkanlık Divanı (Riyaset Divanı) Katip Üyeliği, Gümrük ve Tekel (İhhisarlar) Komisyonu üyeliği ve kâtipliği	
Şekibe İNSEL	5. Dönem Bursa Milletvekili	İstanbul	49	İstanbul Kız Sanayi Mektebi (Orta), Alman Mektebi	Çiftçi		Almanca	Evlü 1 Çocuk	Tarım (Ziraat) Komisyonu üyeliği	
Hatice ÖZGENER	5. Dönem Çankırı Milletvekili	Selânik	70	Kırmızı Mektep-Selânik, İnas Rüştyesi	Öğretmen		Rumca	Dul 4 Çocuk	Sağlık ve Sosyal Yardım Komisyonu üyeliği	

⁹² Liste "Türk Parlamento Tarihinde Kadın Parlamentarlerler 1935-2009, TBMM Yayını, Ankara, 2009." adlı eserden faydalanarak oluşturulmuştur.

İlk Kadın Milletvekilleri (5. Dönem, 1935-1939)

Huriye (BAHA) ÖNİZ	5. Dönem Diyarbakır Milletvekili	İstanbul	48	Leyli Sanayi Mektebi, Londra Üniversitesi Bedford Koleji	Öğretmen			İngilizce	Dul 1 Çocuk	Maliye Komisyonu üyeliği	
Fatma MEMİK	5/6/7. Dönem Edirne Milletvekili	Safarabol	32	Beyazıt İnâs Numune Mektebi-İstanbul, Bezmallem Valide Sultan Mektebi-İstanbul, İstanbul Darülfünun Tıp Fakültesi	Doktor			Fransızca	Bekâr	Sağlık ve Sosyal Yardım Komisyonu üyeliği ve katıplığı	
Nakiye ELGÜN	5/6/7. Dönem Erzurum Milletvekili	İstanbul	53	İstanbul Muallim Mektebi	Öğretmen	İstanbul Meclisi Umumi üyeliği ve Encümen üyeliği		—	Bekâr	İşleri (Dahiliye) Komisyonu üyeliği	İstanbul Vilayeti Umumi Meclis üyeliği, Türkocağı, Helkevi, Kızılay ve Türk Hava Kurumu Yönetim Kurulu üyeliği ve başkanlıkları, Çocuk Esirgeme Kurumu Merkez Yönetim Kurulu üyeliği ve Topkapı Fakirleri Yardım Kurumu Başkanlığı
Fakih ÖYMEN	5/6/7. Dönem İstanbul, 8. Dönem Ankara Milletvekili	İşkodra	35	İstanbul Marûmuallimatı, Darülfünun Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü	Öğretmen			—	Evli 2 Çocuk	Bütçe Komisyonu üyeliği ve katıplığı, Seçim Tutanaqlarını İnceleme Komisyonu üyeliği	
Benal Nevzad (İŞTAR) ARIMAN	5/6/7/8. Dönem İzmir Milletvekili	İzmir	32	Fransız Lisesi, Sorbonne Üniversitesi Edebiyat Fakültesi (Paris)	Yazar			Fransızca, Rumca, Farsça	Evli 1 çocuk	İktisat ve Bayındırlık Komisyonları üyeliği	Kızılay ve Çocuk esirgeme Kurumu gibi kurumlarda üyelik

İlk Kadın Milletvekilleri (5. Dönem, 1935-1939)

Ferruh GÜPÜP	5. Dönem Kayseri Milletvekili	Kayseri	46	İlkokuldan sonra özel öğrenim gördü		CHP Kayseri Vilayeti İdare Heyeti üyeliği, Kayseri Bel. Meclisi üyeliği	Arapça, Farsça	Dul	Sayıştay (Divan-ı Muhasabat) Komisyonu üyeliği	
Bahire Bediz MOROVA AYDILEK	5. Dönem Konya Milletvekili	Bosna	38	İlk ve orta okulu Bolu'da tamamladı	Öğretmen	—		Evlü 1 Çocuk	Gümrük ve Tekel (İnhisarlar) Komisyonu üyeliği	
Mihri İffet PEKTAŞ	5./6./7. Dönem Malatya Milletvekili	Bursa	38	Zühri Paşa Mektebi, Amerikan Kız Koleji	Öğretmen		Fransızca, İngilizce	Evlü-2 Çocuk	Kütüphane ve Sayıştay (Divan-ı Muhasabat) Komisyonları üyelikleri	Kadıköy Fıkraperver Cemiyeti, Hilâli Ahmer ve Himayeli Etfâî gibi yardım kuruluşlarında görevler
Meliha ULAŞ	5./6. Dönem Samsun Milletvekili	Sinop	37	İstanbul Küçük Mustafa Paşa İnas Rüştiyesi, Kız Sanayi Mektebi, Darülfünunun Edebiyat Bölümü	Öğretmen		Fransızca, İngilizce	Evlü	Gümrük ve Tekel (İnhisarlar) ve Dilekçe (Arzuhal) Komisyonları üyelikleri ve katılığı	
Esma NAYMAN	5. Dönem Seyhan Milletvekili	İstanbul	36	Lise	Dil Öğretmeni		İngilizce, Fransızca, Rumca	Evlü-2 Çocuk	İktisat ve Maliye Komisyonları üyeliği ve katılığı	Milletlerarası Kadınlar Konseyi üyeliği, Türkiye Kadınlar Konseyi Genel Sekreterliği
(Hatice) Sabiha GÖRKEY	5. Dönem Sivas Milletvekili	İstanbul	47	Üsküdar Kız Sanayi Mektebi, İstanbul Dürümlüalimâtı, Darülfünun Riyaziye (Matematik) Bölümü	Öğretmen		Fransızca	Evlü-1 Çocuk	İşleri (Dahiliye) Komisyonu üyeliği	
Seniha HIZAL	5. Dönem Trabzon Milletvekili	Adapazarı	38	İstanbul Fatih Rüştiyesi, Kız Sanat Mektebi, Darülfünun Fen Fakültesi	Öğretmen		Fransızca	Bekâr	Millî Eğitim (Maarif) Komisyonu üyeliği ve katılığı	

Kaynakça

- ABADAN-UNAT, Nermin (1981), “Social Change and Turkish Women”, Women in Turkish Society, (der.) Nermin Abadan-Unat, Leiden, E.J.Brill.
- AKYÜZ, Yahya (1982), Türk Eğitim Tarihi, Ankara.
- ARGUNŞAH, Hülya (2002), Bir Cumhuriyet Kadını Şükûfe Nihal, Akçağ Yayınları, Ankara.
- ASKER, Ayşe (2004), Kadınların Seçme ve Seçilme Hakkı Üzerine Kısa Bir Değerlendirme, Kütüphane Dokümantasyon, ve Tercüme Müdürlüğü Araştırma Servisi.
- Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı Web Sitesi, www.undp.org.tr, Erişim Tarihi: 16.06.2009.
- ÇAHA, Ömer (1996), Sivil Kadın, Türkiye’de Sivil Toplum ve Kadın, Vadi Yayınları, Ankara.
- ÇAKIR, Serpil (1996), Osmanlı Kadın Hareketi, Metis Yayınları, 2. Basım.
- ÇELİK, Gamze (2009), “Türkiye’de Durum”, Türk Parlamento Tarihinde Kadın Parlamenterler 1935-2009.
- DERMAN, Hakan, “Mizah Dergileri ve Karikatür”, Türkiye’de Dergiler Ansiklopediler (1849-1984), İstanbul.
- DOĞRAMACI, Emel (1982), Türkiye’de Kadın Hakları, Ankara.
- DOMANIÇ, Hayri (2007), Yaratılıştan Bu Yana Kadın Haklarının Gelişimi ve Sorunları, İstanbul.
- EROĞLU, Feride (2009) “Dünya Parlamentoları ve Kadımlar” Türk Parlamento Tarihinde Kadın Parlamenterler 1935-2009.
- Eşit Temsil İçin Cinsiyet Kotası Erkek Demokrasiden Gerçek Demokrasiye (2005), KA-DER Yayınları.
- IPU Web Sayfası, www.ipu.org, Erişim Tarihi: 10.06.2008.
- Kadın-Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş:Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset (2000), TÜSİAD Yayınları.
- Kadın Hareketinin Kurumsallaşması, Fırsatlar ve Rizikolar (1994), Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Metis Yayınları, İstanbul.
- Kadın Sorunlarına Çözüm Arayışı Kurultayı, (2004), KA-DER Yayınları, İstanbul.

- Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Web Sitesi, www.ksgm.gov.tr, Erişim Tarihleri: 21.05.2009, 04.06.2009.
- KURNAZ, Şefika (1992), Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1939-1923), İstanbul.
- Memurlar Net Web Sayfası, Erişim Tarihi: 16.06.2009.
- MERİÇ, Nevin (2000), “Kadında Meydana Gelen Değişimlerin Tarihselliğinden Birkaç Kesit”, Osmanlıdan Cumhuriyete Kadının Tarihi Dönüşümü, Pınar Yayınları, İstanbul.
- ÖZEN, Hatice (1990), Tarihsel Süreç İçinde Türk Kadın Gazete ve Dergileri (1968-1990), İstanbul.
- TAŞKIRAN, Tezer (1973), Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Kadın Hakları, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı, Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Yayınları.
- TAYANÇ, Füsun/Tunç (1977), Dünya’da ve Türkiye’de Tarih Boyunca Kadın, Toplum Yayınları, Ankara.
- TBMM Tutanak Dergisi, C.32, B.24, tarih.04.12.2003, İzmir Milletvekili Nükhet Hotar Göksel’in Gündem Dışı Konuşması.
- TBMM Tutanak Dergisi, C.122, B.110, Tarih. 01.06.2006.
- TEKELİ, Tekeli (1981), “ Women in Turkish Politics”, Women in Turkish Society, (der.) Nermin Abadan-Unat, Leiden, E.J. Brill.
- TEKELİ, Şirin (1982), Kadınlar ve Siyasal Toplumsal Hayat, Birikim Yayınları, İstanbul.
- TUNCER, Erol (2006), Siyasette Kadın, Sosyal Demokrasi Derneği Yayınları:6, Ankara.
- Türk Parlamento Tarihinde Kadın Parlamenteler 1935-2009 (2009), TBMM Yayını, Ankara.
- Türkiye İstatistik Kurumu Web Sitesi www.tuik.gov.tr, Erişim Tarihi:16.06.2009.
- Türkiye’de Kadının Durumu, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Web Sitesi, <http://www.ksgm.gov.tr>, Erişim Tarihi: 04.06.2009.